

Прысвяціць
сябе
танцу
стар. 4

Сцежкі
духоўных
пошукаў
стар. 12

Урок,
які вынесе
глядач
стар. 13

Глыбінна перажыта самім

Іван Навуменка на сустрэчы з супрацоўнікамі Капыльскай цэнтральнай раённай бібліятэкі, 1979 г.

Згадваючы Івана Навуменку, не так і проста вызначыць, з чаго пачаць. Настолькі ён шматгранны ў сваіх памкненнях і дасягненнях. Народны пісьменнік Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР, лаўрэат прэміі камсамола Беларусі, заслужаны дзеяч навукі БССР, доктар філалагічных навук, дырэктар Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы, акадэмік, віцэ-прэзідэнт Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, старшыня Вярхоўнага Савета БССР... Дзе б ні працаваў, вызначаўся высокай аддачай свайго даравання. А як пісьменнік праявіў сябе ў розных жанрах: праяік, дзіцячы аўтар, крытык, літаратуразнаўца, драматург, публіцыст. Дасягненні таму і значныя, што валодаў велізарным ад прыроды талентам. Быў упэўнены: сапраўдная літаратура нараджаецца «з таго, што глыбінна перажыта самім пісьменнікам, што запала яму ў сэрца, што яго хвалюе, радуе, абурэе». Гэтым кіраваўся і ва ўласнай творчасці.

Аляксандр Лукашэнка:

«Мір — гэта звышкаштоўнасць для ўсіх народаў. Нам важна гэты мір зберагчы»

Сустрэча за круглым сталом у атмасферы адкрытасці і даверу прайшла ў Палацы Незалежнасці. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка сустрэўся з прадстаўнікамі васьмі рэлігійных канфесій. Такое шырокае раўнапраўнае прадстаўніцтва не дзіўнае, бо, як заўважыў кіраўнік дзяржавы, у сваёй найноўшай гісторыі беларуская зямля не ведала рознагалоссяў і пераследаў па рэлігійнай, нацыянальнай ці расавай прыкмеце.

Край адкрытых душ і дзвярэй

«Усе канфесіі жывуць тут у атмасферы ўзаемнай павагі, міру і згоды. У нашы дні гэта дзіўна для многіх, у тым ліку „цывілізаваных“ краін. Суіснаванне хрысціянства, ісламу, іўдаізму і іншых рэлігій, асновы якіх не супярэчаць глыбінным каштоўнасцям беларускага народа, згуртавала і загартавала беларускую нацыю», — адзначыў Прэзідэнт.

Аляксандр Лукашэнка падкрэсліў, што беларусы заўсёды адкрытыя да тых, хто прыходзіць да нас з дабрэм. «Так будзе заўсёды», — канстатаваў ён. Кіраўнік дзяржавы звярнуў увагу, што ў Беларусі ніколі не перашкаджалі замежным паломнікам, якія едуць пакланіцца нашым святыням. «Мы дапамагам людзям, якія трапілі ў бяду, перш за ўсё бежанцам. Але пры гэтым, не шкадуючы ўласнага жыцця, гатовы даць рашучы адпор ворагу. Так бывала не раз у нашай тысячагадовай гісторыі», — сказаў ён.

Прэзідэнт зрабіў акцэнт на тым, што 2025-ы — год юбілею Вялікай Перамогі. І ў Беларусі добра ведаюць, што ў час Айчыннай вайны нашу зямлю абаранялі прадстаўнікі розных веравызнанняў. «Мы разам перамаглі фашызм і здабылі мір, змацаваны крывёй шматлікіх народаў. І вельмі гэтым мірам даражым. Нездарма ў Беларусі існуе традыцыя супольнай міжрэлігійнай малітвы менавіта аб міры. Я заўсёды кажу: мір — гэта звышкаштоўнасць для ўсіх народаў. Нам важна гэты мір зберагчы», — сказаў беларускі лідар.

не ўяўляе сабе жыцця інакш. Хоць бывае. Мы з болей у сэрцы бачым, да чаго дайшла сітуацыя ва Украіне, напрыклад. Нас таксама спрабавалі разгайдаць у 2020 годзе, у тым ліку і па рэлігійных пытаннях. Невыпадкава адзін з наймацнейшых інфармацыйных удараў быў нанесены менавіта па святарах», — згадаў Прэзідэнт.

Звяртаючыся да святароў, Аляксандр Лукашэнка падкрэсліў, што цяжка пераацаніць плён іх служэння на ніве ўмацавання традыцыйных каштоўнасцей. «Вы ўзводзіце нябачны, але ад таго не менш надзейны духоўны шчыт паміж дабрэм і злом. І ў далейшай сумеснай рабоце мы будзем абапірацца на сямейныя і духоўныя каштоўнасці, разам выхоўваць дзяцей».

Прэзідэнт падкрэсліў, што любоў да Радзімы пачынаецца для дзіцяці з любові да сям'і, свайго дома, горада, храма. «Інакш ператворымся ў іванаў, якія не памятаюць роду свайго», — рэзюмаваў Аляксандр Лукашэнка.

Кіраўнік дзяржавы адзначыў, што для ўдзельнікаў сустрэчы закрытых тэм няма. Па яго словах, вельмі важна абмеркаваць пытанні, якія хвалююць кожную канфесію.

Бо ўсё, што мы робім, робім дзеля міру і нашага духоўнага адзінства», — рэзюмаваў Аляксандр Лукашэнка.

Кіраўнік дзяржавы раскажаў, што гэтая сустрэча была заплававана напярэдадні выбараў, але вырашылі перанесці на паслявыбарны перыяд, каб пагаварыць аб праблемах і паказаць, што гэта не палітычная акцыя або спроба ўздзейнічаць на людзей праз святароў.

«Павінен быць найважнейшы храм»

Прэзідэнт раскажаў аб тэме, якая яго хвалюе і якой ён жыве, калі размова ідзе аб рэлігійным развіцці. Ён нагадаў, што ў гэтым годзе будзе прыведзена ў парадак праваслаўная святыня — Жыровіцкі Свята-Успенскі манастыр, які стане цэнтрам праваслаўя. «У сувязі з гэтым я прапаноўваю і абяцаю (калі вы прымеце рашэнні): мы павінны нашым канфесіям стварыць адпаведныя цэнтры», — сказаў кіраўнік дзяржавы. Паводле яго слоў, такія цэнтры павінны быць адкрытыя, прасторныя, даступныя для вернікаў. «Дзяржава гатова падставіць сваё плячо», — запэўніў Аляксандр Лукашэнка. Ён паабяцаў, што дапамога ў стварэнні такіх цэнтраў будзе аказана ўсім канфесіям.

«Храмаў шмат. Але павінен быць найважнейшы храм, святыня, куды б маглі прыходзіць людзі не толькі з Беларусі, не толькі нашы суседзі, але і з далёкага замежжа. Таму падумаем і ўнясіце прапановы», — сказаў кіраўнік дзяржавы. Ён не сумняваецца, што гэтую ідэю падтрымае грамадства, бо гэтая ідэя на адзінства. «Мы створым цэнтры прыцягнення нашых вернікаў, да якой бы канфесіі яны ні належалі, — сказаў беларускі лідар. — Вы аднолькава дарагія для дзяржавы, для мяне. І я буду рабіць усё для таго, каб вы жылі ў міры і згодзе».

Прэзідэнт зазначыў, што ў Беларусі склаўся канфесіянальны мір. І прызнаўся, што для яго гэта пэўны гонар, таму што такога міру ні ў адной краіне няма. І такія цэнтры гэта замацуюць.

Час усё расставіць на свае месцы

«Я заўсёды казаў, што ў кожнага свая дарога да храма і ніхто нікому не павінен перашкаджаць. Калі мусульманін хоча пайсці ў мячэць — ён туды пойдзе, яму перашкаджаць не трэба. Калі каталік прывык хадзіць у касцёл і хоча туды пайсці — ён туды пойдзе. Калі

праваслаўныя хочуць у царкве памаліцца — няхай туды ідуць. Наша задача — дапамагчы чалавеку не знайсці (ён сам знойдзе сваю дарогу), мы павінны падтрымаць яго ў гэтым імкненні. І ніякага ціску тут быць не павінна. І гэта дапамагло нам. Таму мы маем такі міжканфесіянальны мір», — заўважыў Аляксандр Лукашэнка.

Прэзідэнт абавязаны служыць свайму народу і рабіць тое, што хоча народ, сказаў Аляксандр Лукашэнка. Калі народ не хоча, а Прэзідэнт будзе рабіць наадварот, дык гэта зусім дрэнна. Па словах кіраўніка дзяржавы, бывае, што грамадства не вельмі разумее сітуацыю, і тады задача Прэзідэнта — пераканаць людзей, зрабіць усё, каб людзі зразумелі. У прыклад Аляксандр Лукашэнка прывёў пандэмію. «Як бы я ні імкнуўся да вас дастукацца і да сваіх людзей, я шчыра прызнаю, што не ўсе зразумелі тое, што адбываецца. Царква наша, любых канфесій, не адхіляе думку, што час усё расставіць на свае месцы. Час расставіць усё на свае месцы. І цяпер мы зразумелі, хто фінансаваў, колькі выдаткоўвалі на гэтую заразу, адкуль яна пайшла, колькі загінула людзей. І прызналі, што адзіна правільным быў шлях, які выбралі мы з вамі, — сказаў Прэзідэнт. — Ну не атрымалася ў мяне дастукацца да вас. І гэта адна з прычын (няхай не самая галоўная), якой скары сталіся нашы праціўнікі, асобныя ворагі для таго, каб перавярнуць краіну. Мы таксама ўжо пра гэта ведаем, колькі на гэта і каму было ахвяравана грошай. Слухайце, калі б на справу пайшлі гэтыя грошы, мы б сёння не абмяркоўвалі ніякія праблемы нашых канфесій. Мы б і цэнтры пабудавалі для іх, і з наркаманіяй бы дапамагалі вам больш змагацца, шматдзетным дапамагаць і гэтак далей і да таго падобнае».

Аляксандр Лукашэнка заўважыў, што час не толькі расставіць усё на свае месцы, але і многіх вучыць. «У тым ліку і нас. Мы прызнаём і свае памылкі, якія дапусцілі. І вы павінны пагадзіцца з тым, што разам з намі не дапрацавалі недзе. Не захавалі гэты мір на той час. Але над памылкамі папрацавалі, і сёння вынік: і грамадства, і народ з намі, і яны пацвердзілі гэта», — заявіў ён. А каб рухацца далей, паводле слоў кіраўніка дзяржавы, не трэба ўвесь час абавірацца на аднаго чалавека.

Бо далей будзе складаней, чалавек не вечны. «Трэба, каб мы ўсе разам працавалі. А для таго, каб было нармальна, павінна быць дысцыпліна», — параіў ён. Беларускі лідар звярнуў увагу, што дысцыпліна ёсць як паняцце кожнай канфесіі, і з гэтага трэба браць прыклад. Але гэта не значыць, што трэба махаць шашкай. Усё проста і зразумела: калі рашэнне аб рэалізацыі ідэі прынята, трэба яе рэалізаваць. І да гэтага павінны імкнуцца ўсе. Менавіта ў гэтым, паводле слоў Прэзідэнта, ён бачыць выканальніцкую дысцыпліну. У прыклад ён прывёў аграпрамысловы комплекс, прамысловасць, мікраэлектроніку і іншыя сферы, у якіх, каб не страціць напрацаваныя вынікі, патрэбна жалезная дысцыпліна.

Падводзячы вынікі сустрэчы, Аляксандр Лукашэнка падкрэсліў, што гэта карысная размова. Ён яшчэ раз папрасіў прадстаўнікоў розных канфесій падумаць аб стварэнні сваіх рэлігійных цэнтраў. Прычым неабавязкова каб яны былі ў Мінску. І дзяржава, запэўніў Прэзідэнт, гатова дапамагчы ў іх стварэнні. Па яго словах, да гэтага абавязкова падключыцца і грамадства.

Валерыя СЦЯЦКО
Фота БелТА

Па словах кіраўніка дзяржавы, у краіне сёння склалася ўнікальная этнаканфесіянальная мадэль, якая магла б стаць прыкладам для многіх.

«Мы разам — дзяржава і прадстаўнікі ўсіх канфесій — вывелі агульную формулу: павага — разуменне — згода. Наш народ прывык жыць менавіта так і нават

«Дзяржава нязменна займае і будзе займаць канструктыўную пазіцыю ў пытаннях, якія датычацца дзейнасці рэлігійных арганізацый. Але духоўнае жыццё — сфера вельмі тонкая. Таму, калі вы бачыце, што нейкая тэма патрабуе дадатковай увагі ці карэкціроўкі, я гатовы выслухаць вашы прапановы.

Гістарычная будоўля музея: адлік пачаўся

Рашэнне аб гэтым прыняў кіраўнік дзяржавы, яно зацверджана асобным указам 5 лютага. Справа адметная ад пачатку, бо праз свой удзел у ёй могуць зрабіць унёсак у гісторыю і культуру краіны людзі ва ўзросце да 31 года. Статус — «Усебеларуская маладзёжная будоўля» — падкрэслівае неабходнасць далучэння да нацыянальнай спадчыны пакалення, якое скіравана на будучыню.

Навіна пра тое, што новы будынак гістарычнага музея з'явіцца ў Мінску на вуліцы Арлоўскай, узрушыла як тых, хто быў знаёмы з яго экспазіцыяй і актыўна цікавіўся выстаўкамі, так і спецыялістаў, даследчыкаў гісторыкаў.

— Для любой краіны гістарычны музей — асноўны сярэд іншых. У залежнасці ад таго,

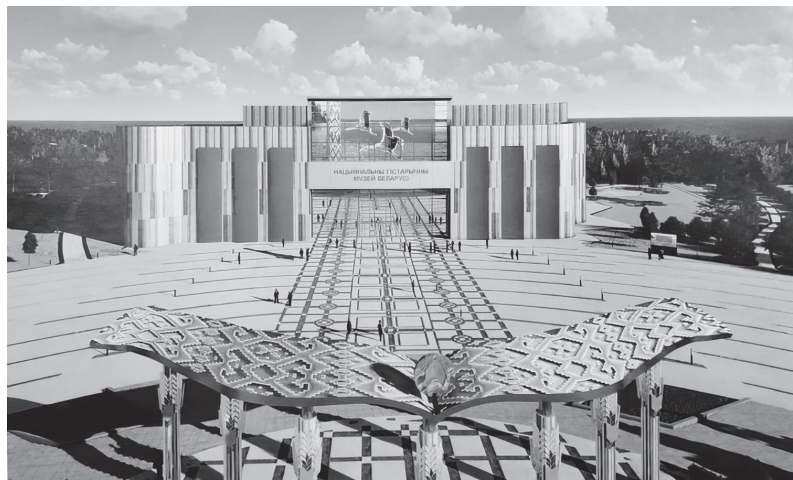
наколькі дзяржава клапаціцца пра якасць і насычанасць экспанатамі гістарычнага музея, можна меркаваць, наколькі для краіны дарагая яе спадчына, усё тое, што звязана з мінулым, — адзначыў генеральны дырэктар Нацыянальнага гістарычнага музея Беларусі Аляксандр Храмы. — У нашай краіне на працягу 30 гадоў незалежнасці вялася планамерная работа па стварэнні новых музеяў. Мы вельмі рады, што гэты працэс заўсёды быў на кантролі ў кіраўніка краіны Аляксандра Лукашэнкі. Цяпер настаў час, каб у нас з'явіўся вельмі сучасны і перадавы гістарычны музей, які б увабраў у сябе ўсю нашу мінуўшчыну і даў магчымасць пазнаёміцца з ёй усім зацікаўленым, расказваў бы пра гераічныя падзвігі асоб, якія спрыялі з'яўленню і развіццю незалежнай краіны — Рэспублікі Беларусь. Сучасная экспазіцыя патрэбна і для таго, каб кожны

жыхар нашай краіны мог гана-рыцца сваёй Радзімай, а яе госці даведваліся б, што ёсць вельмі таленавітыя і працалюбівыя людзі — беларусы, якія заўсёды шчыра запрашаюць да сябе: у нас можна добра адпачыць, атрымаць асалоду ад цікавых мерапрыемстваў, якіх ладзіцца даволі шмат па ўсёй краіне. Дзякуючы сучаснаму гістарычнаму музею можна пазнаёміцца са старажытнай Беларуссю, зразумець, што для яе важна ў цяперашні час, зазірнуць у будучыню.

Беларусь, якую мы ведаем і любім, прайшла стагоддзі шляху, на працягу якога асэнсоўвала свае карані і каштоўнасці, каб усвядоміць права на сваю дзяржаўнасць. Усё гэта павінна адлюстравана новая экспазіцыя музея, лічыць старшыня Пастаяннай камісіі па адукацыі, культуры і навучы Палаты прадстаўнікоў, доктар гістарычных навук Ігар Марзалюк:

— Гэта натхняльная навіна, таму што гісторыя — грунт і падмурак дзяржавы. Нацыянальны гістарычны музей павінен адлюстраваць усе этапы існавання нашага народа і яго змагання за сваю незалежнасць, з усімі драматычнымі і трагічнымі падзеямі, якія выпалі на яго долю. Тое, што захоўваецца ў музеі, павінна быць адлюстравана шырока праз тэхнічныя сродкі, якія дазваляюць зрабіць сучасную экспазіцыю. І не сумняваюся ў тым, што яна будзе выканана на сусветным узроўні.

Ларыса ЦІМОШЫК
Фота БелТА

Кніга — сусвет

На штогадовым свяце «Мой сусвет — кніга», якое адбылося ў Брэскай цэнтральнай бібліятэцы імя А. С. Пушкіна, падведзены вынікі творчай работы Брэскага абласнога аддзялення Саюза пісьмennisкаў Беларусі за 2024 год. У відэапрэзентацыі былі прадстаўлены 17 аўтарскіх кніг, тры калектыўныя зборнікі і пяць альманахаў.

Багатым на творчыя здабыткі стаў год для пісьмennisка з Бярозы Анатоля Бярнацкага. Свет пабачылі яго чатыры новыя кнігі ў жанры нон-фікшн. Зінаіда Дудзюк прадставіла чытачам творы ў розных жанрах: гістарычны раман «Сыны Рарога», зборнік вершаў «Пуцявіна» і кнігу гумару «Жанаты халасцях». Летась новымі выданнямі парадавалі чытачоў Валерый Грышкавец, Расціслаў Бензярук, Аляксандр Валковіч, Ірына Морых, Таццяна Шульга і Таццяна Канапацкая.

Асабліваю цікавасць у маленькіх чытачоў выклікалі «Сказкі-улыбкі для веселых дошколаў» Алены Гневушавой і «Стихи о маленькой принцессе и другие» Ірыны Морых.

Шэрагам цікавых публікацый прыцягвае і Брэсцкі раённы краязнаўчы альманах «Астрамечаўскі рукапіс», рэдактарам і складальнікам якога з'яўляецца Аляксандр Валковіч. У 2024 годзе выйшлі чытыры нумары.

Пісьмennisка і выдавец Наталля Ніжнік (Кандрашук) распавяла пра калектыўныя выданні: альманах «Лірычны настрой» (трэці выпуск), «Ручайкі» (зборнік твораў дзяцей і педагогаў Івацэвіч), «Гэта наша памяць» (зборнік кобрынскіх аўтараў да 80-годдзя вызвалення Кобрыншчыны ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў — да Дня беларускага пісьменства), «За Радзімы жыццё» (зборнік членаў Брэскага абласнога аддзялення СПБ да святкавання 85-годдзя Брэскай вобласці), «С.Т.Р.О.К.И.» (зборнік твораў Баранавіцкага раёна).

Сваімі паэтычнымі і праязічнымі радкамі ўпрыгожылі свята Настасся Нарэйка, Ірына Морых, Настасся Сміліна, Ірына Фаміна, Наталля Кандрашук, Аксана Валуй, Таццяна Шульга, Алена Котава.

Удзельнікі хору «Вераснёвы звон» (кіраўнік — Наталля Шосцік) зачаравалі прысутных выкананнем калядных, святочных песень на розных мовах. Юная артыстка Соф'я Іванова праспявала песню «Пакуль ты спіш» на словы Зінаіды Дудзюк і музыку Галіны Гедзік.

Напрыканцы мерапрыемства маладая пісьмennisка Наталля Андрасюк прадставіла сваю кнігу «Необыкновенные приключения Гаввара и Кундоса. Голубой Кристалл», якая зусім нядаўна пабачыла свет у выдавецтве «Беларусь», тым самым адкрыўшы новы кніжны год для брэсцкіх творцаў.

Таццяна ДЗЕМІДОВІЧ

Духоўная сіла

У Лідскай раённай бібліятэцы імя Янкі Купалы адбылася прэзентацыя зборніка філасофска-духоўнай паэзіі лідскага літаратара, члена Саюза пісьмennisкаў Беларусі, двойчы лаўрэата літаратурнай прэміі «Залатое пярэ Русі» (2017, 2018 гг.) Руслана Піваварава «Свой крыж».

Руслан Півавараў — рускамоўны паэт, праязік, публіцыст, грамадскі дзеяч, аўтар некалькіх зборнікаў. Ён вядомы сваім глыбокім падыходам да духоўна-маральнай тэматыкі, што выразна прасочваецца ў творах.

У зборніку паэзіі «Свой крыж» чытач знаёміцца з поглядамі аўтара на духоўнасць, на веру ў Бога, на прыгажосць боскага стварэння. Як адзначыў сам паэт, гэты зборнік з'явіўся амаль выпадкова, на працягу некалькіх гадоў збіраліся вершы, многія з якіх звязаны з падзеямі ў жыцці аўтара.

Кніга, у якую ўвайшло больш за 60 твораў, стала знакавай падзеяй не толькі для Руслана Піваварава, але і для яго сяброў, калег і ўсіх аматараў паэзіі. Змястоўны, глыбокі і прыгожы зборнік дапоўнены малюнкамі Віктарыі Аляб'евай, члена прафесійнага Саюза мастакоў Расіі і Міжнароднай акадэміі сучаснага мастацтва. Графіка і вершы былі прадстаўлены асобна на выстаўцы. Гэта яшчэ адзін падарунак пісьмennisкаў Лідчыны да Дня беларускага пісьменства.

На прэзентацыю кнігі сабраліся не толькі блізкія сябры і знаёмыя аўтара, але і калегі. Сярод гасцей — Дзмітрый Радзівончык, намеснік старшыні Гродзенскага абласнога аддзялення СПБ, карэктар кнігі Вольга Высоцкая, якія павіншавалі аўтара з выхадам новага зборніка, адзначыўшы, што творчасць паэта напоўнена духоўнай сілай і глыбінёй думкі.

Супрацоўнікі Лідскай раённай бібліятэкі прадставілі буктэрэйлер на новую кнігу Руслана Піваварава. Пасля завяршэння вечара госці змаглі набыць зборнік з аўтографам аўтара і зрабіць памятнае фота.

Кацярына САНДАКОВА
Фота даслана аўтарам

Святло ўзнёслых пачуццяў

«Месяц студзень каханне не астудзіць», — пад такой назвай прайшло першае ў 2025 годзе пасяджэнне Клуба творчых жанчын «Спадарня», заснаванага Мінскім гарадскім аддзяленнем СПБ. Як заўсёды, сяброўкі сустрэліся ва ўтульнай чыгальнай зале публічнай бібліятэкі № 5 г. Мінска.

Назву для пасяджэння спадарыні ўзялі з верша паэтэсы Таісы Трафімавай, якая ў студзені адзначыла 70-годдзе. Таіса Іванаўна і стала галоўнай гераіняй мерапрыемства. Старшыня Мінскага гарадскога аддзялення СПБ Міхась Пазнякоў павіншаваў юбілярку і ўручыў ёй Ганаровую граматы МГА СПБ.

Таіса Трафімава — педагог, журналіст, паэтэса-песенніца, перакладчыца, артыстка. Яна нарадзілася на Случчыне ў сям'і настаўнікаў беларускай мовы і літаратуры. Скончыла Мінскае педвучылішча, Маскоўскі народны ўніверсітэт мастацтваў (тэатральны факультэт), факультэт журналістыкі БДУ. У аўтарскім багажы Таісы Трафімавай — больш за дзесяць зборнікаў паэзіі, сярод іх — «Зёлкі ад пакут» (1998), «Усміхнуса вятрам» (1998), «Паспелі вішні» (2005), «Вёска пад Ліпамі» (2011).

Шматлікія вершы Таісы Трафімавай сталі песнямі. Яны гучалі на Нацыянальным фестывалі «Славянскі базар

Таіса Трафімава і Міхась Пазнякоў падчас пасяджэння.

у Віцебску», Нацыянальным фестывалі песні і паэзіі ў Маладзечне, міжнародных фестывалях у Беларусі, Украіне, Германіі, Турцыі, Балгарыі.

Сяброўкі Клуба «Спадарыня» павіншавалі юбілярку і з задавальненнем паслухалі яе расповед пра жыццёвы і творчы шлях. Выкарыстоўваючы прыгожы радок з верша Таісы Трафімавай, удзельніцы сустрэчы прадоўжылі шчырую размову — пагаварылі пра каханне, пра светлыя ўзнёслыя пачуцці, давер, вернасць, адданасць... Падчас пасяджэння прагучала шмат прыгожых вершаў, песень, абразкоў.

Тамара БУНТА,
фота аўтара

Дзве кар’еры Ірыны Яромкінай

У лютым народнай артыстцы Беларусі даверылі адкрыць новы праект Вялікага тэатра «Жыццё ў прафесіі». Але яе багатае прафесійнае жыццё працягваецца, нягледзячы на перажытую цяжкую траўму, яно неаддзельнае ад жаночага лёсу, у якім ёсць безумоўнае шчасце: Ірына — маці траіх дзяцей. Таму дзіўна, што для бенефісу прымы-балерыны выбралі спектакль «Ганна Карэніна»...

— Здаецца, што Ганна Карэніна — ваш антыпод, калі зыходзіць з чалавечага пункту гледжання: вам больш падыходзяць рамантычныя гераіні...

— У пачатку свайго творчага шляху я не разумела, што мне больш падыходзяць лірычныя партыі, што я не Кармэн, не Кітры. Калі гляджу свае раннія запісы, то разумею, чаму мяне бачылі ў вобразах больш вытанчаных гераінь. У мяне знешнасць вельмі далікатнай, рамантычнай дзяўчыны. Але кожнай балерыне хочацца паспрабаваць неардынарныя складаныя вобразы. Такія, як Адэта-Адзілія. А калі разабрацца, усе ролі рамантычныя — пра каханне. Жаночыя вобразы разнапланавыя, але ёсць агульная аснова, на якую накладваюцца розныя эмоцыі. Сапраўдная артыстка павінна быць не толькі лірычнай гераіняй.

— Вы даўно танцуеце, папоўнілі свой творчы багаж, але па-ранейшаму вытанчаная дзяўчына. Што дапамагае трымаць форму?

— Маё стаўленне да прафесіі. Я разумею, што балерына павінна быць стройнай. Бо нездарма, калі адбіраюць дзяўчынак у балет, глядзяць, каб была тонкая шчыкалка, тонкія доўгія мышцы. Але ёсць такія перыяды сталення, калі пачынаюць папраўляцца — складана трымаць сябе ў форме, але трэба праявіць характар, навушчыца ў нечым сабе адмаўляць на шляху да мэты. Я разумею патрабаванні і не магу дазволіць сабе выйсці на сцэну, калі ім не адпавядаю. Таму карэкцірую перш за ўсё харчаванне. Не трэба есці шмат салодкага. Але я люблю смачныя десерты. Мне трэба трымаць сябе ў ідэальнай форме для такіх спектакляў, як «Спартак», «Стварэнне свету». Як казалі Мая Міхайлаўна Плісецкая: калі што, рот на замочак...

— Дзеля кар’еры яна многім ахвяравала як жанчына. Вы выбралі іншы шлях. У вас трое дзяцей, пасля іх нараджэння вы вярталіся на сцэну вельмі хутка...

— У дзяцінстве, калі мы вучыліся, чулі розныя гісторыі пра балерын. Плісецкая пісала аб тым, што яна не гатова дзеля дзіцяці прапусціць сезон. Гэтыя стэрэатыпы потым жывуць з дзяўчынкамі. Але я вельмі люблю дзяцей і ўявіць сабе не магу, што можна ў прынцыпе выбіраць паміж імі і кар’ерай. Тут адыгралі вялікую ролю маё выхаванне і прынцыпы. І разумею: калі Бог мне дае дзіця, значыць, ён дае шчасце быць мамай.

Тое, што я адбылася як балерына, напэўна, — лёс. Не марыла стаць прымай. Проста была дзяўчынкай, якая старалася рабіць усё добра. Да вучобы ставілася адказна. Калі трэба было здаваць экзамены, сур’ёзна да іх рыхтавалася, у тым ліку па агульнаадукацыйных прадметах, а не толькі па спецыяльных. Імкнулася скончыць каледж з добрым атэстатам. У мяне не было асаблівага імкнення танцаваць вядучыя партыі, хоць у душы такая мара, вядома, жыла. Але мець сям’ю і дзіця ў нейкі момант аказалася больш важна. Мне тады вельмі дапамагала мама, а я хадзіла на працу. Але ж не магла працаваць дрэнна! Нават у кардэ-

балеце. Імкнулася быць найлепшай. Мае сяброўкі і аднакурсніцы хацелі адразу танцаваць вядучыя партыі. Я ж для сябе гэта адклала на некалькі гадоў.

Калі вярнулася ў тэатр пасля нараджэння дзіцяці, на мяне звярнулі ўвагу. Перш за ўсё Юрый Антонавіч Траян, які даверыў мне сольныя партыі — я была адным з анёлаў у «Стварэнні свету», вагантам у «Карміне Бурана», феяй у «Прыгажуня, якая спіць». А потым Валянцін Мікалаевіч Елізар’еў прапанаваў станцаваць Еву ў «Стварэнні свету», затым — Машу ў «Шаўкунчыку». Неўзабаве пасля прэм’еры мы паехалі на гастролі, і трэба было выйсці ў дванаццаці «Шаўкунчыках»!..

За адзін сезон у мяне з’явілася каля васьмі роляў — я тады працавала як салістка, а ўжо праз год стала вядучай балерынай. Увайсці ў спектаклі дапамагла Людміла Генрыхавна Бржазоўская, яна была маім педагогам. Вельмі ўдзячна я і Таццяне Міхайлаўне Яршовай, якая падтрымлівае сёння.

Гляджу на фатаграфіі таго часу, калі ўсё толькі пачыналася: я яшчэ зусім юная істота, Юрый Антонавіч мяне называў «аленяня Бэмбі», таму што была мініяцюрная. Але мы ўсе, хто праходзіць гэты шлях, разумею, што жаночае цела з часам мяняецца. У маладосці ў мяне была зламана плюсювая костачка. Наклалі гіпс на паўтара месяца, потым я выйшла — і адразу стала танцаваць, бо малады арганізм аднаўляецца хутка...

— Балет — гэта яшчэ выпрабаванне на трываласць для артыстаў, якія выклікаюць захапленне: здаецца, што яны — жалезныя людзі...

— Калі выходзіш на сцэну, перш за ўсё атрымліваеш асалоду ад працы — важна, каб гледачы гэта адчувалі. Таму падчас прэм’еры «Дон Кіхота» я не адразу зразумела, што здарыўся разрыў крыжападобнай звязкі. Прышлося праапэрыраваць калена — маю звязку цяпер трымаюць тытанавыя шрубы. Але гэта дае магчымасць працаваць далей! З радасцю чакаю кожны спектакль.

— Абставіны складаліся так, што ваша вяртанне здавалася фантастычным...

— Ёсць людзі, якія любой цаной імкнуцца змагацца з абставінамі — і правільна робяць: яны могуць перамагчы. Я чалавек мэты: калі трэба змагацца — гатова гэта рабіць. Але для мяне важна спачатку зразумець і прыняць сітуацыю, якую дае лёс, каб усвядоміць, куды рухацца далей. Бо веру: нічога не адбываецца проста так.

— А як прыйшлі да веры?

— Гэта з сям’і. Я з дзяцінства бачыла, як бабуля моліцца кожны дзень раніцай і ўвечары... Вера дапамагае мне лепш разумець людзей і нейкія падзеі: дае спакой душы. Я для сябе вывела формулу:

калі ёсць нейкая эмацыянальная сітуацыя, то трэба перажыць ноч, а да раніцы думкі супакойваюцца — і можна прымаць больш уважанае рашэнне. Акрамя таго, магу знайсці падтрымку ў свайго духоўнага айца, з якім заўсёды раюся.

— У кожнай жанчыны, асабліва маці, бываюць моманты, калі ўзнікае шмат пытанняў...

— У мяне быў перыяд, калі зразумела, што далей павінна спраўляцца сама: я ў разводзе і выходжу дзяцей адна. У навуковай літаратуры знаходзіла тлумачэнне таму, што адбываецца з чалавекам у нейкія вельмі эмацыянальныя моманты. Было цікава зразумець, як на розныя падзеі рэагуе маё цела, мой мозг, як змяняецца ўнутраны стан. Магу з уласнага досведу засведчыць, што праз час усё супакойваецца, трэба ўмець пачакаць. Асабліва калі ёсць дзеці. Прызначэнне жанчыны — у першую чаргу быць мамай.

— Вы дзесяць гадоў з’яўляецеся галавой вялікай сям’і і пры гэтым застаецеся прымай у тэатры. Што ці хто дапамагае?

— За гэтыя дзесяць гадоў у мяне клопатаў у тэатры толькі дадалася: я працую як педагог з артыстамі, а таксама дапамагаю дзецям падрыхтавацца да паступлення ў харэаграфічную гімназію-каледж. Мне гэта падабаецца.

Стараюся займацца і са сваімі дзецьмі, якія праходзяць розныя перыяды сталення. Канешне, вельмі дапамагае мама. Старэйшаму сыну цяпер 25 гадоў, ён дарослы мужчына, які атрымлівае другую вышэйшую адукацыю і пры гэтым працуе. Дома ён узяў на сябе ўсе мужчынскія клопаты — замяніць лямпачку або адрамантаваць кран для яго не праблема. Пасля аперацыі сын заўсёды быў побач, на руках насіў, карміў і быў са мной столькі, колькі патрэбна. Цяпер разам з ім мы выходзім малодшых дзяўчынак. У адной з іх пераходны ўзрост. Маленькая займаецца ў балетнай школе Марыны Вежнавец. Кацёны вельмі падабаецца танцаваць, яна рыхтуецца паступаць у харэаграфічную гімназію-каледж. Вельмі хвалюецца, калі ёй удзяляю менш увагі, чым іншым дзяўчынкам, таму імкнецца рабіць усё як мага лепш. Уважліва слухае мае заўвагі. Такі перыяд, калі дзіця цябе будзе ўспрымаць не толькі як маці, а яшчэ і як педагога, трэба перажыць.

Другая мая кар’ера — гэта тэатр, які я вельмі люблю. З задавальненнем сюды прыходжу і як балерына, і як педагог. Гэта ўжо мой дом. Таму мэта — служыць тэатру далей. Адчуваю, што тут патрэбна, і працаваць з поўнай аддачай. Я чалавек адказны. Калі нешта раблю, то хачу, каб усё было ідэальна. Мяне пыталі: калі не балет, то што выбрала б у жыцці? Напэўна, нешта, звязанае з матэматыкай. Нават цяпер дапамагаю дзецям, калі трэба рашыць ураўненні па алгебры.

— Ці ёсць для вас партнёры зручныя і нязручныя?

— Прафесіяналы прыціраюцца адно да аднаго за некалькі рэпетыцый, і на сцэну мы выходзім добра падрыхтаваныя. У кожнай балерыны ёсць перыяд, калі з’яўляецца любімы партнёр. Калі доўга з кімсьці танцуеш, то да яго і прывыкаеш. Мне было вельмі цікава танцаваць з рознымі партнёрамі. Гэта карысны досвед, робішся быццам бы пластылінава — і ўжо можаш стаць у пару да любога партнёра. Бывае, прыходзяць маладыя хлопцы, і толькі дасведчаная балерына ім можа дапамагчы ўліцца ў працу...

— Вы з аднаго выпуску з Вольгай Гайко, Марынай Вежнавец. Ці ёсць адчуванне канкурэнцыі?

— Калі няма здаровай канкурэнцыі, артысты не развіваюцца. Яе неабходна ствараць, для гэтага патрэбны дасведчаны кіраўнік. У нашым тэатры ніхто з артыстаў нікому не шкодзіць. Усе гісторыі пра пуанты для нас нібыта нейкая казка. Мы, артысты, дапамагаем адзін аднаму. Я заўсёды адзначаю, што мне спадабалася ў выкананні іншых, і думаю: а ці змагу я так зрабіць? Некаторыя думаюць, што балет — гэта сучэльныя інтрыгі. Не, у нас усё зразумела і адкрыта.

— У вас яркая кар’ера, вы народная артыстка краіны. Складана паверыць, што ў такой жанчыны няма прыхільнікаў...

— Прыхільнікі бываюць. Аматыры балета могуць цябе любіць як артыстку. А бываюць прыхільнікі-мужчыны, якія бачаць у табе жанчыну, — на іх у мяне няма часу. Праца і дзеці занялі ўсю прасторы майёй душы, і для прыхільнікаў у ёй месца не засталася. Калі ў маладосці пачынаем з кімсьці кантактаваць, у нас яшчэ няма пэўнага разумення, што мы хочам ад партнёра, намі шмат у чым кіруюць эмоцыі, а галава не паспявае нешта абдумваць. Але сэрца — гэта ўсяго толькі мышца, якая пампуе кроў... І я сто разоў падумаю, перш чым дазволіць сабе нейкія эмоцыі.

— Ці рэальна перасягнуць Плісецкую па працягласці артыстычнай кар’еры?

— Буду служыць тэатру столькі, колькі трэба. У мяне няма адчування, што выгарала і няма чаго сказаць гледачу. Наадварот, я вельмі напоўненая, ёсць аб чым разважаць, што танцаваць. З часам артысты пераходзяць з больш складаных роляў у лягчэйшыя, і такіх спектакляў шмат.

— Якая са шматлікіх роляў найбольш блізкая вам?

— Ролі ўсе розныя. І ты быццам пражываеш іншае жыццё — гэта так цікава! Не магу вылучыць нейкі спектакль. «Анюту» вельмі люблю, «Ганну Карэніну»... А «Лебядзінае возера» — унікальны балет. І «Прыгажуня, якая спіць», дзе ёсць прынцэса Аўрора і фея Карабас, кожная з якіх выклікае свае эмоцыі. А Джульета?.. Колькі спектакляў, дзе гераіня памірае і трэба прапусціць гэта праз сябе. Памятаю, у нейкі момант мне стала цяжка паміраць. На рэпетыцыях смерць Джульеты я ўжо не прайгравала. Ведаю, што імгненна ўключыся на сцэне — і гэта будзе пераканаўча, але потым таксама ў адзін момант выключыся. Я люблю ўсё, нават «Тры парсучкі»...

У звычайным жыцці ў жанчын вельмі часта няма вялікай палітры эмоцый. А балетныя іх могуць атрымаць на сцэне. І дадому я іду па спакой, па цішыню.

— Для многіх жанчын паняцце «дом» перакрываецца паняццем «побыт»...

— Побит — гэта калі зацягвае аднастайнасць. У мяне часам няма сіл прыгатаваць ежу — ратуецца хуткія стравы. У нас вельмі просты рацыён. Мая мама жыве за горадам і прывозіць нам грыбочкі, агурочки, ікру кабачковую... Калі рытм жыцця вельмі хуткі і трэба ўсё паспяваць, то стаўленне да ежы становіцца прасцейшым. Але яна павінна быць разнастайнай, і абавязкова патрэбна гародніна — я вельмі трапятліва стаўлюся да правільнага харчавання, а цяпер пра гэта столькі цікавай інфармацыі. Не разумею, як у сям’і можа быць сумна, бо дзецям хочацца ўсё паспрабаваць, з імі можна столькі ўсяго абмеркаваць. А яшчэ ўрокі, адзнакі... Цікавага дома вельмі шмат. Быў бы час...

Ларыса ЦІМОШЫК
Фота Лізаветы ГОЛАД

Глыбінна перажыта самім

Бацька будучага пісьменніка Якаў Піліпавіч усё жыццё працаваў на чыгунцы, а сям'я жыла ў Васілевічах — цяпер гарадскі пасёлак, а тады невялікая станцыя. У аўтабіяграфіі Іван Навуменка сведчыць: «Гудкі цягнікоў змешваліся з мычаннем кароў і кудахтаннем курэй». Нарадзіўся 16 лютага 1925 года. Як праходзіла маленства, як сталаеў, можна даведацца і з яго твораў. Нават з такіх, аўтабіяграфічных моманты ў якіх не адчувальны, але, тым менш, асобныя рысы з пражытага пазначаны ў характары асобных герояў. А што ўжо казаць пра аповесці «Дзяцінства», «Падлетак», аднак куды больш для разумення даюць асобныя апавяданні, у якіх вельмі адчувальная дакументальная аснова. Ёсць пра гэта згадкі і ў аўтабіяграфіі. З маленства яму спадарожнічалі два захапленні — любоў да птушак і кніг.

Апошнія паспрыяла таму, што рана ўзяўся за піро. Друкаваўся ў раённай газеце «Сацыялістычная праца», у абласной «Бальшавік Палесся», якая выходзіла ў Мазыры. З пачаткам вайны, нягледзячы на малады ўзрост, не застаўся ўбаку ад усенароднай барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі. Са студзеня 1942 года ўваходзіў у васілевіцкую падпольную камсамольскую групу «За Радзіму», быў яе камісарам. Складаў тэксты лістовак, пісаў сатырычныя вершы. Юныя падпольшчыкі падтрымлівалі сувязь з партызанамі.

Калі наблізілася лінія фронту, камандаванне накіравала для наладжвання сувязі з часцямі Чырвонай арміі спецыяльную групу. У яе ўваходзіў і Іван Навуменка. Потым пачалася новая паласа ў яго біяграфіі: «Прыдняпроўскае Палессе было вызвалена Савецкай Арміяй восенню сорак трэцяга года. Пасля партызан я трапіў на фронт. Удзельнічаў у баях пад Ленінградам, на Карэльскім перашыйку, ва Усходняй Прусіі і ў Сілезіі».

Дэмабілізаваўся ў снежні 1945 года. Былога франтавіка з ордэнам Чырвонай Зоркі на гімнасцёрцы радасна сустрэлі ў рэдакцыі газеты «Бальшавік Палесся», куды ён праз некаторы час уладкаваўся на працу карэспандэнтам. Завочна вучыўся на філалагічным факультэце Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, які скончыў у 1950 годзе. Працягваў вучобу ў аспірантуры і працаваў у рэдакцыі газеты «Зорька». А пасля былі часопісы «Маладосць», загадванне кафедрай беларускай літаратуры філалагічнага факультэта БДУ. У 1973—1982 гадах узначальваў Інстытут літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук БССР. У 1982-м выбралі віцэ-прэзідэнтам Акадэміі навук.

Пачаткам сталай літаратурнай дзейнасці лічыў 1955 год, калі ў часопісе «Маладосць» апублікаваў свае першыя апавяданні «Сідар і Гараська» і «Эх, махорачка...». Для працавіка як быццам не такі і «стары» дэбют. Хоць меркаваў інакш: «Выступаць у літаратуры — так я лічу сам — пачаў позна. Першае апавяданне надрукавана ў трыццацігадовым узросце. Не ведаю, добра гэта ці дрэнна». У прызнанні ёсць і іншы, прытым важны, момант, з якога відаць, што браў за аснову сваіх твораў: «У тым, што пішу, трымаюся бліжэй да перажытага».

Рана ці позна дэбютаваў як празаік, самому выдавочнай. Магчыма, у задумках былі цікавыя сюжэты яшчэ да напісання згаданых апавяданняў, але своечасова іх не ажыццявіў. Хто працаваў газетчыкам, добра ведае, як шмат часу забірае так званая «цяжучка». Адно можна сказаць дакладна: Іван Навуменка ўваходзіў у літаратуру ўпэўнена. Пачатковага, вучнёўскага перыяду ў яго пісьменніцкай працы не было.

Гэта тым больш відаць цяпер, калі ведаеш, што на яго мастакоўскім рахунку дзясяткі твораў «малога жанру». Сярод іх — «Сідар і Гараська» і «Эх, махорачка...» не толькі не губляюцца, але сваім зместам, настраёвасцю блізкія да іншых апавяданняў. Ідучы ад перажытага, адштурхоўваючыся ад лёсу людзей, добра вядомых яму, Іван Якаўлевіч пісаў саму праўду жыцця. Часам у рамантычным святле. Асабліва гэта тычылася твораў, у якіх паўстаюць воблікі юнакоў і дзяўчат канца трыццатых — пачатку саракавых гадоў. Івана Навуменку нездарма называлі песняром юнацтва. Такім і застаўся ён на старонках сваіх кніг: і першай — «Сямнаццацітай вясной», і наступных — «Хлопцы-равеснікі», «Верасы на выжарынах», «Таполі юнацтва», «Вераніка».

Аднак, будучы песняром юнацтва, нязменна заставаўся рэалістам, паказваючы жыццё ва ўсёй яго складанасці. Юнакі і дзяўчаты, якія жылі хараша і светла, часам нават празмерна летуценна, рана сустрэліся з суровай рэальнасцю. Яна аказалася драматычнай, далёка не такой, як ім здавалася дагэтуль. І вораг не такім, якім паказвалі яго ў даваенных фільмах і кнігах. З'явіліся расчараванне, няўпэўненасць. Аднак прыйшло і жаданне ва ўсім разабрацца, каб не аказацца ўбаку ад усенароднай справы. Пераацэнка мінулага нярэдка праходзіла балюча, але яна была неабходная. І заканамерная, бо моладзь стала, а таму пачынала іншымі вачыма глядзець на навакольны свет і інакш ставіцца да падзей.

Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.

Як у апавяданні «Сямнаццацітай вясной»: «Мне ішоў сямнаццаці год. Мая сямнаццацітая вясна была вельмі багатая на кветкі, на цеплыню, на тыя цудоўныя дні, калі, здаецца, сама зямля спявае песню сонцу, жыццю, высокаму сінюму небу». Ды гэтая вясна стала непадобнай на вёсны, якія давялося перажыць тым, хто быў на некалькі гадоў старэйшы: «Але бэз у гэтую вясну не хваляваў мяне і не радаваў зусім. Упершыню за многія гады і мне, і маім сябрам не трэба было здаваць экзаменаў. Не было і настаўнікаў, якія вучылі нас у школе. Многія з іх пайшлі на фронт і ваявалі пад Ржэвам, а можа, пад Севастопалем, а другія таксама не задавалі нам урокаў, бо на фасадзе нашай школы трапяталі чужы сцяг з чорнай свастыкай».

Павел і Іван Навуменкі, 1989 г.

І як працяг гэтага апавядання — «Вераніка». Манера пісьма таксама спавядальная і разам з тым самотная: «Наш дзясяткі клас быў гераічны. Нас у класе было шаснаццаць хлопцаў, і амаль усе мы марылі пра подзвігі. Чатырнаццаць з шаснаццаці збіраліся паступаць толькі ў ваенныя вучылішчы. Астатніх двух — Федзь Пячкура і Валерыя Самасада, якія разлічвалі трапіць у «цывільныя» інстытуты — мы за вочы называлі дэзерцірамі». А яшчэ ўсе хлопцы былі закаханы ў аднакласніцу Вераніку. Не стала Веранікі ў сорак другім годзе, немцы расстралялі яе за тое, што друкавала на машыцы тэксты лістовак...

Падобная танальнасць і ў іншых апавяданнях Івана Навуменкі пра вайну. Спавядальны матыў асабліва моцны ў аповесці «Трымценне дубовага лісця»: «Даруйце нам, нашы дзяўчаты, што мы былі дрэннымі кавалерамі і не ўмелі вас кахаць. Мы, можа, і навучыліся б, але вайна залішне зацягнулася, ды і мала нас вярнулася з вайны».

З дзясятка класа пайшло на фронт шаснаццаць, вярнулася толькі чацвёрка. Ляжаць яны, хлопцы дваццаць чацвёртага і дваццаць пятага года нараджэння, у брацкіх магілах ля вёсчак і безыменных вышынь ад Дняпра да нямецкай Эльбы. Даруйце ім, дзяўчаты...»

Вялікая Айчынная вайна прысутнічае і на старонках іншых празаічных твораў. Найперш у раманах «Сасна пры дарозе», «Вецер у соснах», «Сорак трэці». Гэта своеасаблівае трылогія. Сёй-той з крытыкаў называе яе партызанскай эпапеяй. Ацэнка, безумоўна, высокая. І ўсё ж дазволю сабе не пагадзіцца. Не таму, канешне, што гэтыя творы не адпавядаюць эпапеі. Сюжэтна яны звязаны не толькі дзейнасцю партызан.

Несумненна, Іван Навуменка праўдзіва і па-новаму на час з'яўлення гэтых раманаў сказаў пра разгортванне барацьбы народных мсціўцаў на Палессі. Але падзеі мясцовага характару нярэдка як бы падмацоўваюцца тым, што адбывалася далёка ад Беларусі — пад Масквой, Сталінградам, Курскам, Арлом... Выдавочна панарамнасць трылогіі, маштабнасць, а яшчэ, што вельмі важна, філасофская заглыбленасць. Таму яна не толькі партызанская эпапея, колькі трылогія-эпапея пра Вялікую Айчынную вайну.

Не маючы вопыту работы над аб'ёмнымі творами (асобныя аповесці, што былі ўжо напісаны, у разлік не бяруцца), Іван Навуменка смела ўзяўся за свой першы раман «Сасна пры дарозе». Чаго ў гэтым было больш? Маладой упэўненасці — «смелость города берет», веры ў свае творчыя сілы? Першыя кнігі атрымалі высокую ацэнку крытыкі ці сам талент «штурхаў» на нешта большае, чым тое, што ўжо было ажыццёлена? Відаць, у аднолькавай ступені назіралася і першае. І другое, і трэцяе. Але трылогія з'явілася, разумела, не адразу. І адрэзкі часу паміж з'яўленнем асобных раманаў даволі значныя: 1962, 1967, 1974 гады.

Задума канкрэтызавалася паступова. Ды і неабходны быў час, каб асэнсаваць такія багаты і разнастайны матэрыял. Больш за тое, калі ў адных выпадках Іван

пісьменнік ішоў ад асабістага ваеннага вопыту, то ў іншых патрабаваўся інакшы падыход. Гэта відаць па тым, што кожны з раманаў ахоплівае пэўны перыяд барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі. У «Сасне пры дарозе» — дзейнасць падполля, арганізацыя першых партызанскіх атрадаў. У другім рамане асноўная ўвага — на далейшым разгортванні змагання з ворагам у тыле. Нарэшце, у «Сорак трэцім» — кульмінацыя Адпаведным чынам уводзіліся новыя персанажы. З ранейшых адны атрымлівалі далейшае развіццё, а некаторыя героі ператвараліся ў эпізодычных. З'ява заканамерная пры напісанні маштабнага мастацкага твора.

Своеасаблівым дапаўненнем да трылогіі стаў пазней напісаны раман «Смутах белых начэй». Умоўна кажучы, атрымалася тэтралогія аб Вялікай Айчынай вайне. У гэтым творы Іван Навуменка таксама згадвае асобныя моманты ўласнай біяграфіі і звяртаецца да лёсу сваіх аднагодкаў. Былыя падпольшчыкі трапілі на фронт, у 1944 годзе ўдзельнічалі ў баях на Карэльскім перашыйку (першапачаткова назва раман «Карэльскі перашык»). У стылі рамана нямала засталася ад ранніх апавяданняў. Найперш гэта бачыцца па тых лірызме, цеплыні, паэтычнасці, з якімі пісьменнік апавядае пра сваіх персанажаў. А яны — Сяргей Каліноўскі, Васіль Лебедзь, Косця Ціток, Косця Русіновіч і іншыя — такія непадобныя між сабой, але разам з тым ёсць у іх і агульнае: усе «хлопцы самай вялікай вайны».

Аднак Іван Якаўлевіч быў уважлівы і да сучаснасці, у мастацкіх творах адлюстроўваў не толькі падзеі Вялікай Айчынай вайны. Як пасляваеннай, так і бліжэйшай да нашага часу, аб чым засведчылі аповесці «Інтэрнат на Нямізе», «У бары на святанні», «Развітанне ў Кавальцах», «Замяць жаўталісця»... Не абыходзіў і вострых маральна-этычных праблем. Хораша пісаў пра каханне, асабліва калі яно з'яўляецца нечакана, як у герояў аповесці «Замяць жаўталісця». Але галоўны персанаж Высоцкі, які шмат перажыў, разумее, што «свята пацуюцца» — не вечнае. Трэба знайсці сілы своечасова саўладаць з сабой. У гэтым праяўляецца не прагматызм, як можа падацца на першы погляд калі чалавек не хоча страчваць цяпло сямейнага ачага а глыбокае ўсведамленне, што трэба думаць і пра іншых людзей, найперш дарагіх табе.

Калі ж гаварыць пра набыткі Івана Навуменкі ў дзіцячай літаратуры, трэба згадаць яго аповесць «Вайна каля Цітавай копанкі», шэраг апавяданняў. Навуменка-драматург — гэта п'еса «Птушкі між маланак», у якой ажываюць асобныя эпізоды такой блізкай яму падпольнай, партызанскай барацьбы. Літаратурна-крытычная дзейнасць — той даследчыцкі пласт, па якім бы некаторыя аўтары маглі абараніць не адну кандыдацкую, а то і доктарскую дысертацыю. Між іншым, і Дзяржаўную прэмію БССР Іван Якаўлевіч атрымаў за даследаванні «Янка Купала: духоўны воблік героя» і «Якуб Колас: духоўны воблік героя». Ужо ў сталым узросце аналізаваў творчасць Максіма Багдановіча, Змітрака Бядулі, ранняга Кузьмы Чорнага.

Пачаткам сталай літаратурнай дзейнасці лічыў 1955 год, калі ў часопісе «Маладосць» апублікаваў свае першыя апавяданні «Сідар і Гараська» і «Эх, махорачка...». Для працавіка як быццам не такі і «стары» дэбют. Хоць меркаваў інакш: «Выступаць у літаратуры — так я лічу сам — пачаў позна. Першае апавяданне надрукавана ў трыццацігадовым узросце. Не ведаю, добра гэта ці дрэнна». У прызнанні ёсць і іншы, прытым важны, момант, з якога відаць, што браў за аснову сваіх твораў: «У тым, што пішу, трымаюся бліжэй да перажытага».

Наколькі шмат напісана на высокім мастацкім ўзроўні Іванам Якаўлевічам, упэўнівае і Збор яго твораў у 10 тамах, выпуск якога завяршыла выдавецтва «Мастацкая літаратура». Дарэчы, не палічыце гэта пахвальбой, але некалі, пішучы свой артыкул у сувязі з 75-годдзем Івана Навуменкі, я згадаў яго шасцітомнік, што выйшаў на той час, і дадаў: «Але ён увабраў у сябе далёка не ўсе. А мінулася ж пасля выдання заключнага тома пятнаццаць гадоў.<...> Калі б сёння знайшліся ў дзяржаве сродкі для выпуску чарговага Збору твораў І. Навуменкі, дык ён пацягнуў бы сама мала на тамоў дзесяць!»

Не стала Івана Якаўлевіча 17 снежня 2006 года. Напрошваецца кніга пра яго ў серыі «Жыццё знакамітых людзей Беларусі». Разумею, што сёння не так і проста знайсці складальніка. Аднак выйсце ёсць. За аснову можна ўзяць кнігу «Летуценнасць і вялікія здзяйсненні», што ў 2017 годзе выйшла ў выдавецтва «Беларуская навука». Калі дапоўніць шматлікімі здымкамі, ладны том атрымаецца.

Алесь МАРЦІНОВІЧ
Фота з сямейнага архіва Навуменкаў

Курс на ўніверсальнасць

Усё часцей з-пад пяра Людмілы Кебіч сталі выходзіць кнігі прозы. Чым тлумачыцца курс на ўніверсальнасць, узяты вядомай беларускай паэтэсай? «Жыццёвыя пути» (Мінск, «Звязда», 2023), «Неба ў дыяментах» (Мінск, «Звязда», 2024) — новыя кнігі Людмілы Кебіч, новы эпас, новы твар айчыннай літаратуры. І новыя тэндэнцыі, варты ўсёагульнай увагі. Прапануе прасачыць іх разам на некаторых прыкладах.

«Эпідэмія грыпу»

Тэматыка апавядання знаходзіцца ў плоскасці псіхалогіі сямейных узаемаадносін. Галава сям'і Сяргея у сямейным жыцці практычна не ўдзельнічае, стаў чужым чалавекам для сваіх блізкіх — сына Мікіты і жонкі Аксаны. Галоўная гераіня апавядання Аксана — псіхатэрапеўт, усё жыццё аказвае псіхалагічную дапамогу людзям, лечыць душэўныя хваробы. Сама ж нагадвае шаўца без ботаў. Яе праблема простая і зразумелая. Адносіны з мужам знаходзяцца ў тупіку, пачуцці вычарпаліся, і аживіць іх не атрымліваецца ніякімі спосабамі. Сын глыбока перажывае гэтую драму, фактычна адрокся ад бацькі. Паняцце «эпідэмія грыпу» ў апавяданні працуе на сімвалічны паралелізм, падкрэсліваючы маштабнасць гэтай сацыяльнай праблемы — страты пачуцця, калі блізкі чалавек становіцца чужым. У пошуку шчасця яшчэ маладая, эфектная жанчына Аксана гатовая на стратэгічны маневр, на новае выпадковае знаёмства. Але і яно не прыносіць жаданага выніку. Застаецца толькі надзея. Надзея на сябе, надзея, што, як вядома, памірае апошнім. Перспектывы ў гераіні да канца не зразумелыя, — фінал у апавядання адкрыты.

Варта адзначыць задзейнічаныя пісьменніцай маркеры нашага горада (элементы так званага рэгіянальнага фактара): назвы — вуліц Элзы Ажэшкі, Дзяржынскага, Шчорса, Дамброўскага, парк Жылібера, лялечны тэатр, пятнаццаты аўтобус... На арганічнасць гучання тэксту працуюць такія слоўцы літаральна з народнага жыцця, як «поўны аблом», «ніякі», «малюпасенькія», «афігенна». Дадзенае апавяданне я адношу выключна да жаночай літаратуры, нягледзячы на тое, што яе існаванне многімі аспрэчваецца, маўляў, сапраўднае мастацтва гэндарных дыферэнцыяцый пазбаўлена. Галоўная думка — у складаных жыццёвых абставінах у сям'і сучасная жанчына можа разлічваць толькі на сябе. Сітуацыя знаёмая многім. І выходзіць з крызісу атрымліваецца далёка не ва ўсіх.

Пісьменніца выступае, як змагар за права жанчын на шчасце. На тыповасць, распаўсюджанасць і вастрывую праблему пісьменніца намякае словам «эпідэмія». У гэтым намеры — сур'ёзны, шматзначны сігнал усяму сучаснаму грамадству і ў прыватнасці мужчынам.

«Дзень першага снегу»

На месцы аўтара я б не называў кнігу «Неба ў дыяментах» (дастаткова распаўсюджаны выраз, напрыклад, дакладна такую ж назву меў спектакль Тэатра беларускай драматургіі па матывах твораў А. Чэхава). Я б выкарыстаў для назвы ўсёй кнігі загаловак апавядання — «Дзень першага снегу». Гэты вобраз выключна аўтарская прыдумка. Свята? Так! Дзіўнае, новае, прыдуманнае самім жыццём для календара аднаго асобна ўзятага лёсу. Прыгожая рамантычная гісторыя сталення дзвюх дзяўчат-сябровак. Хутчэй за ўсё аўтабіяграфічная. Белізна снегу — сакральны пачатак, чысціня думак і душэўных парываў,

белізна чыстага ліста, якую жыццё ў сваёй разнастайнасці напаўняе для кожнага асобным зместам. Вобраз першага снегу сімвалізуе ў апавяданні пачатак чагосьці вялікага, свежасць, маладосць, абавязковыя перамены, зрухі. «Першы снег» у Людмілы Кебіч — амаль тое ж самае, што ў вядомым апавяданні Аляксандра Пушкіна вобраз мяцеліцы — непазбежная воля лёсу («чаму быць, таго не абмінуць», «усё ідзе сваім чародам»). Няўмольны фатум — традыцыйны матыў для прозы Людмілы Кебіч, яе фірменны знак.

Тэкст мае шмат маркераў ужо іншага рэгіёна — горада Маладзечна. Знаўцы біяграфіі Людмілы Антонаўны без цяжкасці адзначыць у сюжэце апавядання і элементы аўтабіяграфічнасці.

Тэхнічнае пытанне. «Жартачкі»... Я б утварыў словаформу інакш і напісаў: «жарцікі». Цікавыя прынцыпы словаўтварэння ў беларускай мове! Слова «жарт» мужчынскага роду. А аказіяналізм «жартачкі» ўтвараецца ад яго чамусьці па прынцыпе жаночага роду. Кнігі Людмілы Кебіч — гэта і падручнікі жыцця, і майстар-класы па мастацтве, і інструкцыі па карыстанні роднай мовай.

Свет, што ствараецца фантазіяй пісьменніцы, нагадвае чароўны паноптыкум. У ім усё проста і зразумела, існуе ўпэўненасць у заўтрашнім дні, не «трызвоняць» рынгтоны мабільнікаў, не сігналяць мэсэнджары, сацыяльныя сеткі... Усё як на іншай планеце. Гэтае ідэальнае мінулае не выпінаецца, не расхвальваецца. Яно падаецца такім, як ёсць.

«Манька»

Апавяданне «Манька», на мой погляд, — цэнтральны, «праграмны» твор пісьменніцы на дадзеным этапе. Яго можна назваць і энцыклапедыяй народнай мудрасці, і гімнам сапраўднаму жаночаму шчасцю, і хрэстаматычным прыкладам жаночай прозы. Апавяданне, якое цалкам магло б вырасці ў аповесць, — столькі пераплецена ў ім сюжэтных ліній, траекторый людскіх лёсаў, поўных выпрабаванняў, пакут і пераадолення. Пра што ж гэты твор? Пра дабро і зло (яно, дарэчы, мае тут зусім не зласлівы, а клінічны характар), пра дэфіцыт матэрыяльнага камфорту і духоўную веліч чалавека, іх парадасальную ўзаемасувязь.

Партрэты жанчын-сябровак, якія сустрэліся праз сорак гадоў у бальнічнай палаце анкалагічнага аддзялення ў ўспамінаючых свае дзяцінства і юнацтва, выпісаны выразна. Здаецца, прататып гераіні апавядання Марысі можна сустрэць у кожным невялікім населеным пункце, прамысловым цэнтры (якім, дарэчы, і з'яўляецца апісаны гарадскі пасёлак Краснасельскі, што на Ваўкавышчыне, — малая радзіма Людмілы Антонаўны). Аўтар па частках з кранальных успамінаў, як па крупінках з карцін мінулага, як па чорна-белых здымках

з сямейнага фотаальбома, выбудоўвае панараму жыцця цэлага пасляваеннага пакалення беларусаў. Шматдзетная сям'я. Жыццё без прыкрас. Беднасць, нястача, недаданне... А менавіта ў такіх аскетичных, калі не скажаць нечалавечых, умовах сфарміравалася асоба Манькі, галоўнай гераіні твора. І, нягледзячы ні на што, з яе атрымаўся добры чалавек, чулае сэрца якога гатовае біцца ва ўнісон з сэрцамі тых, каму патрабуецца дапамога, душэўная цеплыня. Вельмі паказальны парадокс. Насуперак недахопу бацькоўскага цяпла, пастаянным голадам і бытавой неўладкаванасці асоба Манькі атрымалася гарманічнай — з наборам найлепшых якасцей — дабрынёй, шчырасцю, спагадлівасцю. Кім толькі ні клятая савецкая эпоха паказала жыццязстойкую, суцэльную і гарманічную мадэль (пароду) чалавека. «Гвозды бы делают из этих людей...» — нездарма сказана паэтам Мікалаем Ціханавым. Цвікі не цвікі, а ўсяго праз 16 гадоў пасля жудаснай крывавай вайны менавіта гэтакі пакаленне здолела падняць краіну з руін і запусціць чалавека ў космас.

Космас чалавечых узаемаадносін у сюжэце апавядання таксама не пазбаўлены парадоксаў. Чужыя людзі аказваюцца часцяком значна бліжэйшымі і даражэйшымі за родных. А хіба ж у жыцці так не бывае? Чалавечы ўзаемаадносінны ў асяроддзі суседзяў па доме ў эпоху шасцідзясятых чымсьці нагадалі непаўторную атмасферу, намаляваную ў фільме «Пакроўскія вароты». Зваротная кампазіцыя вяртае нас у дзень сённяшні. І ён у Людмілы Кебіч калі і прайграе мінуламу па сваіх каштоўнасцях, усё роўна не выглядае жahlівым. Хоць і атрымлівае порцыю крытыкі ад жаночага калектыву бальнічнай палаты, дух цяперашняга часу таксама арганічна ўпісваецца ў сюжэтную канву. Форма дзеясловаў цяперашняга часу, якую аўтар выкарыстоўвае па максімуме, забяспечвае апавяданню высокую дынаміку.

Дзякуючы паэтызаванай прозе зборніка Людмілы Кебіч «Неба ў дыяментах» адкрываецца бездань магчымасцяў: адбываюцца набліжэнне да веліч культуры мастацкага слова, судакрананне з яе магутнай існасцю, такой высакароднай, мудрай, выратавальнай, натхняльнай.

«Другі дубль»

Сюжэт аповесці Людмілы Кебіч «Другі дубль» (з кнігі «Жыццёвыя пути») грунтуецца на падзеях Вялікай Айчыннай вайны ў акупаванай Беларусі. Аўтар вельмі выразна малюе адмоўнага героя, ваеннага злачынца. На жаль, ён мясцовы, з беларусаў — паліцай Цімафей Бамбера. На службе ў фашысцкіх нелюдзяў у 1943 годзе гэты персанаж здзяйсняе забойства маленькай дзяўчынкі, фактычна жыўцом разарваўшы яе цела на палову, а потым удзельнічае ў спаленні вёскі і яе жыхароў. Рухавіком сюжэта выступае час. Цімафею ўдаецца выжыць на вайне. Але і сведка яго злачынства таксама ёсць, выжыла. Змяніўшы месца жыхарства, злачынца аказваецца на Гродзеншчыне, імкнецца ўладкавацца ў вобразе звычайнага грамадзяніна: працуе, абзаводзіцца сябрамі, стварае сям'ю. На працягу ўсяго жыцця Цімафею неабходна старанна хаваць сваё мінулае. Ён абыходзіць тэму вайны ў размовах, пазбягае адказаў на пытанні: кім быў на вайне? на якім фронце ваяваў? Спадзяецца на беспакаранасць. Арыгінальнасцю твора з'яўляецца яшчэ адна, галоўная дзеючая сіла — лёс. Абставіны складваюцца так, што злачынца караюць не закон, не людзі, а жыццёвыя абставіны.

Псіхалагізм аповесці ўнікальны па сваім эмацыянальным напружанні. Перажыванні, пакуты, невыносны душэўны боль, кашмарныя сны, бессань — усё гэта ўмовы існавання Цімафея.

Аднойчы на месца яго працы прыязджае здымачная група з мэтай стварэння фільма пра вайну. І зноў абставіны складваюцца містычным чынам — рэжысёр прапануе Цімафею выканаць невялікую ролю паліцай (вымушаная мера): на погляд прафесіянала ў абліччы мужчыны прысутнічаюць рысы карніка, забойцы. Гэта перапаўняе чару пакут Цімафея...

Кантэкстуальна прааналізаваць твор няпроста: яго аўтар выступае наватарам. Сярод унікальных асаблівасцяў — так званы рэгіянальны фактар (ужытыя маркеры мясцовага матэрыялу — вельмі падобныя да рэальных назвы населеных пунктаў, іншыя ўласцівыя Гродзенскай вобласці прыкметы, яе візітоўкі), а таксама сімвалічны паралелізм. Паралельнымі з'яўляюцца вобразы цэркваў: адна разам з людзьмі была спалена фашыстамі ў пачатку гісторыі, а ў другой у канцы жыцця маліўся злачынца, а ў фінале аповесці яго адпываюць. Мяркую, што гэты хрысціянскі матыў невыпадковы: праз яго аўтар нагадвае чытачу, што ўсё ў руках Бога, у тым ліку і пакаранне. Невыпадкава сімвалічнай выглядае і кальцавая кампазіцыя сюжэта. Яна нібыта падкрэслівае, што ў жыцці чалавечым урэшце рэшт усё вяртаецца на свае колы, рана ці позна ўсё набывае гармонію. Паралельным вобразам Бамберы і ў той жа час яго антаганістам выступіў Гапай Каленік, які загінуў у агні, але здолеў выратаваць маленькую сведку злачынства. Людміле Антонаўне ўдалося вельмі праўдападобна адлюстраваць дух часу, асаблівасці жыцця людзей у розныя гістарычныя эпохі. Ідэйная прастора сюжэта поўніцца багаццем ключавых матываў — каханні, патрыятызму, гуманізму, высакароднасці, а таксама подласці, нялюдскасці, жалю да сябе. З таго, што выклікала шок, — мноства апісаных смерцяў, такіх нечаканых, немагчымых, нелогічных (але толькі на першы погляд). І гэта адзінае, што аддаляе эстэтыку твора ад рэалістычнай традыцыі і набліжае аповесць да літаратуры класу «фэнтэзі». Рэкамендаваў бы выдаўцам гэтай аповесці ўзроставаю маркіроўку 16+ (неакрэплай псіхіцы такая гіпермартальнасць можа нашкодзіць). Яшчэ адно адкрыццё, зробленае мною падчас чытання аповесці: на падставе гэтага эпічнага сюжэта магла б атрымацца цікавая кінастужка.

У чым жа ўніверсальнасць прозы пісьменніцы з Гродна, больш вядомай сваёй паэзіяй? Мне падаецца, у даволі ўдалай дэталізацыі рэчаіснасці. Уплыў ўзнёсла-туманнай, вытанчанай «лірыкі ў белых пальчатках» тут амаль не адчуваецца. Проза ад паэтэсы не перастае, гучаць як проза, успрымацца як проза. Больш за тое: дзякуючы сваёй сацыяльнай завостранасці, ідэйна-тэматычнай шматмернасці, свежаму, нетрывіяльнаму стылю яна рашуча рухаецца наперад, упэўнена паспявае за імклівым часам і нярэдка апыраджае яго.

Дзмітрый РАДЗІВОНЧЫК

Шчыт, які абараняе сэрцы

Што ні жанр — абавязкова тое асноўнае, што звязана з ім, а таксама і такое, якое быццам і не мае непасрэднага дачынення да яго, але прысутнічае. Яскравае пацвярджэнне — партрэт у выяўленчым мастацтве. Ён, як вядома, перш за ўсё ўяўляе сабой адлюстраванне пэўнага чалавека ці групы людзей, якія існуюць у рэальнасці ці раней існавалі. Каштоўнасць партрэта як віду мастацтва залежыць ад майстэрства таго, хто перадае канкрэтныя рысы, дэталі, наколькі ён здатны раскрыць унутраны свет.

У літаратуры ж партрэт, адпавядаючы вышэй сказанаму, мае і пэўную адметнасць. Найперш звязаную з найбольш характэрным спасціжэннем персанажа. Аўтар, наколькі магчыма, падае таго, з кім знаёміць, імкнецца адлюстравать лад яго жыцця. Не абмяжоўваючыся раскрыццём унутранага свету, спыняецца на адносінах з іншымі людзьмі. Гэта калі глядзець у кантэксце пэўнага мастацкага твора.

Аднак апошнім часам у беларускай паэзіі з’явіўся партрэт як самастойны літаратурны жанр. Не фарбамі напісаны, як у мастацтве. Не падрабязнымі разгорнутымі апісаннямі ў прозе ці, скажам, у паэме. Мяркую, што тыя, хто сочыць за вершаванымі публікацыямі, здагадваюцца, хто ўзяўся за асваенне яго. Канешне, Віктар Шніп. Наколькі плённа ён працуе ў гэтым кірунку, можна даведацца з яго кнігі, што так і называецца — «Партрэты». У ранейшых публікацыях яны прадстаўляліся як балады, што таксама адпавядае жанру. Як «Партрэты» яны працягваюць серыю «Бібліятэка лаўрэатаў Нацыянальнай літаратурнай прэміі Беларусі» («Чатыры чвэрці»).

Сабранае ў гэтай кнізе — толькі частка напісаных Віктарам Анатольевічам партрэтаў-балад. Аднак, знаёмячыся з прадстаўленымі творами, ацэньваючы іх мастацка-эстэтычную напоўненасць, здатнасць аўтара на невялікім фактычным матэрыяле сказаць многае, заўважаеш і не менш істотнае. Віктар Шніп, пішучы пра лёсы знакамітых людзей, якія жылі на тэрыторыі цяперашняй Беларусі ў розныя часы, а таксама пра нашых сучаснікаў, стварае своеасаблівую паэтычную гісторыю нацыі.

Адбор персанажаў, сюжэтна насычаная радкі аб важкасці і важнасці зробленага імі дазваляюць адчуць, наколькі істотны іх уплыў на фарміраванне беларускай нацыі. Відаць, як, адчуваючы ўласную адказнасць перад часам, яны глядзелі і на дзень заўтрашні. Далёка не заўсёды нешта дэкларавалі. Гэта з’яўлялася сутнасцю іх паўсядзённай работы. Не важна, як тады называлася краіна, у якой жылі гэтыя людзі, — у душы іх прысутнічаў менавіта свой край.

Усё пачыналася і з усведамлення значнасці сваёй тутэйшасці, а перадусім і слова — роднага, блзкага, дарагога. Слова, якое да сонца падобна. Толькі для ўзыходу яго павінны быць спрыяльныя ўмовы і людзі. Найперш іх постаці і вартыя вечнасці паэт. Віктар Шніп падае іх так, што яны сваім

зіхатлівым святлом акрыляюць нас. Святло ж іх дзеянняў сягае праз стагоддзі. Радуюся ад усведамлення: як цудоўна, што яны жылі на свеце. І не менш цудоўна, што пакінулі аб сябе, дзякуючы справам, такую добрую памяць. Тым больш усцешна, што нітка служэння Бацькаўшчыне, пачатая імі, не перарываецца. Не ў апошнюю чаргу аб гэтым напамінаюць і «Партрэты» Віктара Шніпа.

Першы з тых, на каго ён звярнуў такую пільную ўвагу, — Францыск Скарына. Віктар Анатольевіч удала абыгрывае версію, паводле якой ён нарадзіўся ў год сонечнага зацмнення. Гэта дазволіла паэту суаднесці з’яўленне на свет першага беларускага і ўсходнеславянскага друкара з сонцам, якое памерклым было нядоўга, а хутка зноў засвяцілася:

з белых бялюткіх снягоў
як з пены тутэйшага мора
сонца ўзышло над Полацкам
і раптам чарнецъ пачало
як вугаль
як чорная кропка
пры канцы сказа
як пры канцы свету
свету дзе цябе не было
і ты нарадзіўся
і сонца зноў засвяцілася
як шлях у Заўтра
і стала светла
і ў Полацку
і ў Вялікім Княстве
і маліліся людзі
і звінелі званы
паўтараючы тваё імя
Францішак Францішак Францішак
<...>

Зыходзячы з біяграфіі кожнага, пра каго апавядае, аўтар «Партрэтаў» выбірае вызначальныя моманты з іх жыццяпісу. У выніку і іншыя выдатныя людзі Беларусі паўстаюць нібы жывыя. Яны шмат у чым паказваюць, як нам трэба жыць і што рабіць. Уласным прыкладам і ўласнымі набыткамі.

Гэта добра відаць з «партрэтаў» «Невымоўнае Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча», «Душа Францішка Багушэвіча», «Зямля Фердынанда Рушчыца», «Ліпень Янкі Купалы», «Лістапад Якуба Коласа», «Вандраванне з Янкам Маўрам», «Сусвет Максіма Багдановіча», «Душа Максіма Гарэцкага», «Доўгі дзень Кузьмы Чорнага», «Вясёлка Васіля Віткі»...

Усе матэрыялы размешчаны ў храналагічнай паслядоўнасці — па годзе нараджэння тых, пра каго расказваецца. Віктар Шніп нязменна падае героя так, каб, стараючыся быць нешматслоўным, улавіць галоўнае ў характары чалавека, яго звычках, захапленнях. І гэта яму ўдаецца. Напрыклад, чытаючы пра аднаго з найцудоўнейшых нашых паэтаў — «Нарач Максіма Танка», — нібы ўяўляеш яго перад сабой. А яшчэ бачыш, як сама вечнасць праламляецца ў яго паэтычнай спадчыне: «у кропельках расы //дзе сонца пачала // ты бачыш нарачанскіх анёлаў // пра якіх ведаеш толькі ты //бо яны прыляцелі з тваіх вершаў <...>».

У «партрэце» ж «Сосны Навуменкі» адбываецца зварот да тых твораў Івана Якаўлевіча, у якіх ён пісаў пра зямлю свайго маленства. А такіх было нямала. І кожны раз без паўтараў, кожны раз па-свойму, бо гэтым пастаянна жыві і яно так ці інакш прысутнічала ў напісаным. Адметнасць «партрэта» і ў тым, што ў сюжэтную канву ўдала ўведзены назвы такіх твораў: «сосны каранямі трымаюцца за зямлю // а зямля трымаецца за сосны // якія растуць пры дарозе // што вядзе ў Васілевічы // дзе ў сям’і чыгуначніка // нарадзіўся хлопчык // які вырасце // будзе слухаць вецер у соснах // і чуць водгулле далёкіх вёснаў // дзе верасы на выжарынах // у смутку белых начэй // пад асенні мелодыі // і замець жаўталісця // як птушкі між маланак будуць нагадваць пра вечнае і роднае <...>».

Завяршаецца гаворка вершам «Партрэты», у якім Віктар Шніп тлумачыць значэнне гэтага жанру: «<...> і кожны партрэт // акно ў свет // дзе былі ёсць і будуць // нашы родныя // нашы каханія // нашы куміры // і кожны партрэт // гэта часцінка сцяны // якая стрымлівае // раку небыцця // і кожны партрэт // гэта шчыт // які абараняе // нашы сэрцы // ад вятроў ненашых <...>»

Само ж знаёмства з імі падкрэслівае не менш важнае: «Партрэты» яму ўдаліся. Пачакаем іх прадаўжэння.

Язэп ЛІТВІНОВІЧ

Чытацкі дзённік
Навума Гальпяровіча

Ластаўкі любяць неба

Творы Алены Брава — гэта вельмі цікавая літаратура. Я прачытаў, бадай, усе яе кнігі. А ўпершыню звярнуў увагу на творчасць пісьменніцы ў пачатку двухтысячных гадоў, калі выйшаў у свет зборнік прозы пад назвай «Каменданцкі час для ластавак».

Менавіта гэтая аповесць уразіла мяне сваёй свежасцю, шчырасцю і нечаканым для дэбютанткі майстэрствам. Так, майстэрствам, бо звычайна ў першых кнігах маладых сустракаюцца яшчэ пэўныя праявы вучнёўства, недасканаласці стылю, моўныя агрэхі, што пакрываецца несумненным талентам, які дае спадзяванне на будучы рост.

Алена ж уразіла вытанчанай пабудовай сюжэта, вобразнасцю, моўным багаццем. Адчувалася несумненная інтэлектуальная падрыхтоўка, веданне законаў пісьменніцкай працы. Нездарма потым у нашай размове сваімі кумірамі і настаўнікамі яна назвала сярод іншых земляка Юрыя Станкевіча і французца Мішэля Уэльбека.

Забягаючы наперад, скажу, што менавіта іх уплыў адчуваецца часам у бязлітаснасці і суровасці паказу рэальных жыццёвых і маральных праблем.

Але пісьменніца мае свой адметны почырк, валодае сваім бачаннем падзей і з’яў. «Каменданцкі час для ластавак» уразіў сваёй, як гэта ні дзіўна казаць, паэтычнасцю, чаго стала менш у наступных кнігах. Нягледзячы на рэальныя праблемы, якія ёсць у аповесці, герайна твора — светлая і шчырая асоба, якая, сутыкнуўшыся з негатыўным у сваім жыцці, не страчвае аптымізму і волі і верыць у шчаслівы працяг.

«Імя тваёй сілы — любоў. І яна настолькі вялікая, што можа змяніць напрамак ветру, разбурць Карфаген і зноў узвесці яго з руін... Гэтая любоў дае табе сілы для барацьбы: адплёўваючыся крывёю, ты будзеш паўзці наперад, пакуль пазногі не сатруцца да мяса і не парвуцца жылы...»

Так, ты будзеш рухацца наперад, бо за табой, след у след, ідзе дзяўчынка, якую ты любіш. Яна спяшаецца расці, яна пазычае ў цябе ўжо не пудру, а томікі Юнга, каб зразумець свае ўласныя сны...

У наступных кнігах ужо менш гэткай юнацкай паэтычнасці, іх чытаць няпроста, бо нямала суровых рэалій паўсядзённага жыцця, трагізму, у герояў гэтых твораў — паламаныя лёсы і мора расчараванняў.

Але дабрыня і высакароднасць усё ж перамагаюць. Асабліва ў аповесці «Дараванне», дзе прысутнічае рэха Вялікай Айчыннай вайны, дзе і пакуты, і віна былога нямецкага салдата суседнічаюць з вялікай высакароднай сілай міласэрнасці, якую праяўляе звычайная беларуская жанчына. Нездарма гэты твор атрымаў шэраг прэстыжных літаратурных узнагарод.

Адно мяне заўсёды турбавала, калі чытаў адну аповесць за другой. Хацелася хоць крыху больш святла і надзеі, хацелася, як усім нам уласціва, крыху чароўнай казкі, пазітыву.

Але, прыгледзеўшыся, знаходзіў намякі на тое, што святло ўрэшце прабеіцца, павінна прабіцца, запаліць высокія і светлыя пачуцці.

Алена на адной з сустрэч з чытачамі паабяцала, што так і будзе. Застаецца чакаць і жадаць новых радасных адкрыццяў. Бо ластаўкі любяць неба.

Пераможца LitUp прэзентуе

Выдавецтва «Беларусь» працягвае падтрымку пераможцаў рэспубліканскага конкурсу LitUp (арганізатар праекта — Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь). Навінка — зборнік апавяданняў і казак студэнткі гісторыка-філалагічнага факультэта Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. А. Куляшова Маргарыты Садоўскай «Волшебное превращение».

Пад адной вокладкай сабрана больш чым 20 твораў. Маладая пісьменніца знайшла сваіх герояў, паспрабавала выбудаваць адметныя казачныя гісторыі («День рождения Чуфа», «Малышка и картофельный Эльф», «Чомика — хранитель чемоводов»). Часам і добра вядомыя насьленні жывой прыроды (як у апавяданнях і казках «Шмель», «Щенок», «Улитка на дорожке») падаюцца даволі знаёмымі і прыцягальнымі:

яны жывуць не толькі ў пісьменніцкай фантазіі, а недзе блізка. Відавочна, што так атрымліваецца з-за той шчырасці, якая кіруе аўтарам, вызначае яе мастацкія памкненні.

Кніга «Волшебное превращение» Маргарыты Садоўскай, якая, безумоўна, марыць пра шчаслівую пісьменніцкую кар’еру, знойдзе свайго чытача ў розных кутках нашай краіны.

Мікола БЕРЛЕЖ

Анатоль ЗЭКАЎ

Снежань

Дзе снег твой,
зімні месяц снежань,
дзе маразы, завеі дзе,
калі зусім не бачна сцежак,
якімі стомлена брыдзеш?

Бывае, уначы заснежыш,
а ўдзень дашчэнту растаеш.
Няўжо сабе ты не належыш
і страціў навукі свае?

Няўжо не ведаць зімаў болей —
тых, што ў маленстве ў нас былі,
і ўнук, і праўнук мой ніколі
не ўбачыць зім маіх, калі

ішлі па снезе мы на пояс,
у школу церабіўшы шлях?..
Няўжо і ўбачыцца такое
маім наішчадкам толькі ў снах?

Ды анікога з іх не ўсцешаць
такія казачныя сны,
калі без снегу месяц снежань,
якім абдзелены яны?

Белае і чорнае

Снег растварыўся спехам,
а ўночы зноў — адкуль і ўзяўся? —
раллю накрыла снегам —
і стала белаю ралля ўся.

Ды ўдзень засвеціць сонца,
заскача промнямі ў разорах —
і белую бясконцасць
у чорную зноў ператворыць.

Першы

А нехта ж першы назвы даў
прадметам, з явам, рэчам,
няхай вядомым і не стаў
у родзе чалавечым.

З чаго прыдумваў, каб надаць
сэнс словам адмысловы?
А нам бы дзякуй хоць сказаць
яму за нашу мову.

Аднак каму сказаць, бо ён
імя нам не пакінуў,
хоць словы, што жывуць здавён,
і праз вякі не гінуць.

Сябру

Пралятае час пры працы,
так ляціць, што не спыніць,

калі ж з кута ў кут туляцца,
дык як мокрае гарыць.

Спраў штодня ў мяне даволі —
хоць ты суткі расцягні.
А ты кажаш, што паволі
цягнуцца за днямі дні.

Ды ці можа быць іначай
у цябе хоць што, аднак,
калі дзень за днём лайдачыш,
жывучы на свеце так?

Родныя вёскі

Гаўлі, Забаб’е, Кастрышча...
Вецер па вуліцах свішча,
быццам сабака, скуголіць
жаласна па-за вуголлі.

Колісь тут хаты стаялі,
сёння ж — скразныя прагалы:
ўмёрлі старыя, з’ехалі дзеці —
плача па іх усіх вецер.

Мар’іна

Справа, пэўна, марная
бо й шукаць не варта
у пасёлку Мар’іна
хоць адну мне хату.

Студня не парывае,
ды і ўсё не тое.
Зарасло спрэс ліпамі
Мар’іна былое.

Ну а мне вось сніцца
у гадах у сталых

час, калі дзяцінства
тут маё гуляла...

★ ★ ★

Набуду што ці страчу
і застануся з носам,
ды жыць хачу іначай,
пакуль яшчэ не позна.

Не скарджуся ніколькі
на лёс я і не плачу.
Усё выдатна, толькі
хачу хоць што зыначыць,

бо йсці па той дарозе,
што вызначана лёсам, —
бы плесціся ў абозе, —
і сумна мне, і млосна.

Хачу наўсцяж тарыць я
шлях неспазнаны ўсё-ткі,
дзе новыя адкрыцці
і новыя знаходкі.

Вы кажаце: я ўпарты,
ды адгаворваць годзе.
Іначай і не варта
у гэты свет прыходзіць.

★ ★ ★

Я — не Петрарка, не Лаура — ты,
я не пішу зусім санетаў.
Мы пражылі з табой гады,
а ўсё счароўваеш мяне ты.

Мая адзіная, навек адна,
а ў тым, што пражылі няярка,
магчыма, ёсць усё ж мая віна,
бо што рабіць, я — не Петрарка.

Дыялог

(З цыкла «Актавы»)

— Ты ўчора чаму не прыйшла?
Я чакаў да змяркання!
— Так выйшла... Я туфлікам новым
нацерла нагу.
— А што, калі сёння я зноўку
прызначу спатканне?
— І сёння, прабач, я таксама прыйсці
не змагу.
— Скажы мне, навошта з майго ты
смяешся каханню?!

— Ды я не смяюся. Чакай —
і сама прыбягу!

А, можа, і праўда не хлусіць,
сама прыбяжыць?
Ён верыць, бо з верай лягчэй закаханаму
жыць...

Генадзь АЎЛАСЕНКА

Турын

(З цыкла «Пухаўшчына вясновая»)

Рэдкая назва — Турын...
Як жа яна з’явілася?

Магчыма, нямала тураў
у гэтых мясіцінах вадзілася?
Ды выбілі тураў людзі,
тарпанаў не стала ў прыродзе...
А значыць — іх больш не будзе,
ніхто іх, на жаль, не адродзіць.
Але засталіся ў назвах
туры: ад іх горад Тураў
і некалькі рэчак наішых
з аднолькавай назвай — Тур’я.

А над Свіслаччу-рэчкай,
на беразе яе самым,
Турын з назваю рэдкай,
ён з гэтай кагорты таксама...
Аграгарадком вечаровым
іду... Тут усё ў парадку.
З пашы брыдуць каровы,
далёкія тура наішчадкі,
нясуць малако гаспадыням...
Вакол цішыня пануе,
і вішні ў пялёсткавым дыме
мне водар свой прапануюць,

а хутка на ліпах з каштанамі
з’явіцца першае лісце...
І верыцца: туры з тарпанамі
тут пасвіліся калісьці.

Замалёўка

(З цыкла «Актавы»)

Зялёная ціна — вось месца тваё,
Бураціна!
Ты ключык знайшоў —
але дзверцаў чароўных няма!
Пад ветразем белым па хвалях
імчыць брыганціна
у край залаты, дзе не ведаюць
слова «зіма».

Што гэта за край? Мо Бразілія,
мо Аргенціна?
А мо Эльдарада, якое шукаюць дарма?

Я зноўку гартая дзіцячыя кнігі свае,
і кожная кніга мне частку душы аддае...

Дзе смак адчула матчынага слова,
Спакон вякоў жыла мая сям’я,
Тут карані — жыцця майго аснова,
І ўсё часцей прыходжу да высновы,
Што ў свеце краю лепшага няма.

Вясна ў дарозе

Завая з надзеяй адчайнаю
Яшчэ праляціць над зямлёй.
З упартай гульніў незвычайнаю
Закружыць сняжынкавы рой.

А ранак прасочыцца ў вясніцы
І здзівіць усіх цішынёй.
Ля ганка бяроза нявесціцца
Пад ішэранны бела-сівой.

Ды хутка ў сінечу ўлюбёная
Вясна зазвініць капяжом.
Блакітная, светла-зялёная
Бусліным прывеціць крылом.

★ ★ ★

Смак роднай мовы адчуваю
У золкай свежасці лугоў,

У тонкім паху Іван-чаю,
У подыху п’янім стагоў.

Хваёвым пахам вабяць словы
І чорнай спеласцю ажын.
Смак непаўторны, адмысловы
Ў лясной санлівасці сцяжын.

І нават пах азёрнай ціны
Бывае даспадобы мне.
Малюю словамі карціны
На папяровым палатне.

І з матчынай пяшчотай словы
Сплятуцца зёлкамі ў вянках,
Калі ў скарбонцы роднай мовы
Знайду тых слоў і смак, і пах.

У сіняй сціпласці валошкаў,
У сонным ішэце каласоў
І ў чысціні нябеснай трошкі
Адбітак ёсць дзівосных слоў.

Аблокі пышныя смяюцца,
З вышынь спадае дабрыва,
І роднай мовы словы льюцца,
І песціць Музу цішыня.

Надзея МОМЛІК

★ ★ ★

Беларусь мая, кветка блакітная
Ў аксамітавых кропельках рос,
І сучасная, і самабытная,
За цябе ў сэрцы гонар узрос.

Прыгажуня з касою жытнёваю,
З яснавокасцю сіняй ільну,

Гарадская ці проста вясковая,
Я да сэрца цябе прыгарну.

І звярнуся з маленнем да сонца я:
Асвяці верна выбраны шлях!
Беларусі пяшчота бясконца
Васількамі мілуе ў палях.

Светлы месячык, неба ёй вызары,
Зорным россыпам сон захінай,
Пад святою нябеснаю рызаю
Хай спакойна спіць родны мой край.

Рамонкавая замець

Там памяць задуменная лунае,
Дзе з поплава ўзлятае вольны птах,
Дзе водар вольхі церпкай удыхаю
І матылькамі белымі ўзлятае
Рамонкавая замець у лугах.

У родным, дарагім навекі краі
Сцяжынкі муравою параслі.
Калісьці напраткі тут шыбавалі,
Рамоначкі духмяныя збіралі,
Спляталі іх з валошкамі ў вянкi.

Каляда валачылася

Апавяданне

Ягор ЖУКОЎСКИ

— Вялікчобнікі, ой валачыліся, — чулася недзе здалёк.

Старая не звяртала ўвагу на гэта: у такім узросце шмат чаго можа пачуцца. Ды і бракавала часу, каб даведацца, ці тое праўда: да Каляд засталася ўсяго нічога, а паспець трэба было нямала. Яна варыла бульбу не каб паесці, а каб было што зубам пажаваць, бо не забывалася, чаму вучыла яе бабуля: адных толькі страў павінна быць не менш за дванаццаць. А якія то былі стравы: акрамя куцці на сталае абавязкова стаялі розныя віды надзявання, лягушка, калдуны з макам і шмат яшчэ якіх прысмакаў.

Яна не чакала нікога ў гасці, хацела, каб да яе завіталі дзеці ці ўнукі, але тыя жылі так далёка, што нават тэлефонныя званкі — зрэчас: у яе была раніца, а ў іх — вечар. Яна гатавала не столькі для сябе, колькі для тых суседзяў ці проста добрых людзей, якія завітаюць з калядой. Нельга было зрабіць крыўду людзям.

— Ой прыйшлі мы к пану, да пад акошачка, — працягваліся спевы на вёсцы.

Пётра, які павінен быў стаяць там заўсёды, не тупаў каля брамкі, а толькі часам падыходзіў, каб паглядзець, ці не зачакаўся хто ўжо яго. Шмат часу я не даводзілася адчыняць яе з гэтай нагоды, толькі калі-некалі выпрабуйваў замок, каб не ржавеў.

Гэтым разам праз надвор'е — не зразумела з якой пары года, — ён корпаўся з замком больш, чым звычайна. Пётра грэў яго рукамі, дзьмуў, але ўсё было марна: ключ нават не думаў пракручвацца.

— От, халера ясная! — Пётра, які ўзмакрэў, але так і не даў рады з тым замком, ужо не вытрымаў. — Калі хто прыйдзе, буду збіваць, а так хай вісіць.

Ужо вяртаючыся, Пётра пачуў нягучныя спевы, якія даляталі з зямлі:

— Хрыстос уваскрос ды на ўвесь свет!

Пётра спыніўся і пачаў прыслухоўвацца.

— Не дасі кока — вылезе вока!

Пётра быў збянтэжаны такой навіной. Ужо колькі часу яны спраўлялі ўсе святы ў адпаведнасці з кругам сонца, бо надвор'е само падказвала, што за нагода ўсім сабрацца: зіма — Каляды, вясна — Вялікдзень, лета — Спасы, а восень — Пакровы. Але ўжо шмат гадоў усе дні былі настолькі аднолькавымі, што пераблыталіся ўсе вялікія і малыя святы.

Старая завіхалася каля печы, у якой паліла толькі ў гэты вечар года, як усю яе ідылю парушыў тэлефон. Яна падхапілася, бо дзеці з унукамі сёння яшчэ не званілі. Ведала, што ў іх глыбокая ноч і наўрад ці б тэлефанавалі, але ўсё чакала.

Тэлефанавала даўняя прыяцелька, якая жыве ў іншым канцы вёсцы.

— Давай хуценька! Ты па справе ці паднябенне аб язык пачухаць?

— Не, не было яшчэ. Рана ж яшчэ.

— Авохці мне! А я ж думала, то ў галаве шуміць.

— Што ж гэта, людцы добрыя, на свеце робіцца?! Канец свету ці што?

У старой знік увесь перадсвяточны настрой. Яна ўспамінала, як аднойчы, колькі гадоў таму, была на вяселлі, якое

гулялі як мае быць, так, што вёска дзве ночы не спала. На тое вяселле запрацілі шмат каго з тых, хто павінен быў весяліць: спевакі ды танцоры, клоўны ды фокуснікі. Але найбольш яе здзівілі беларусы. А дакладней, тыя маладзёны, якія ў вышываных кашулях спявалі летам калядкі. Яе ўразіла нават не тое, што замест вясельных песень выконваўся зусім іншы рэпертуар і што іх мова, хоць усе астатнія з замілаваннем слухалі, была штучнай. Тыя кашулі, а дакладней вышыўка на іх, такія самыя, у якія ў іх вёсцы прыбіралі нябожчыкаў. Яе ўразіла прэрэстасць і яркасць знешняга выгляду той хеўры, бо інакш іх не назваць, пры абсалютна пустым напаўненні.

І цяпер тая самая хеўра бадзьеца па вёсцы, гарланячы песні, якія ніяк не пасуюць да сённяшняга вечара.

— Вялікчобнікі, ой валачыліся, — цяпер дакладна пачула старая, незнаёмыя словы на знаёмы матыў.

— Каб вы па самую шыю намачыліся, — адказала яна, трохі перайначыўшы велікодную песню.

Юр'я з Міколам знайшлі Пётру на ўслончыку каля брамкі. Ён сядзеў разгублены, не ведаючы што рабіць: ці то шалупіне цыбульнае запарваць, ці то ялінку раскідаць...

— Хлопцы, паслухайце, што робіцца. З гэтым надвор'ем, пад гэтым шэрым небам я ўжо не магу зразумець, што мы з вамі будзем святкаваць заўтра: Каляды ці Вялікдзень? Што? Які сёння дзень?

На такое пытанне ні Юр'я, ні Мікола не маглі адказаць адразу.

— Вось ты, Юр'я, ці выпусціў ужо на волю ваўкоў? Ты ж першы перад Калядамі ішоў, здаецца, раней.

— Я тых ваўкоў ужо колькі стагоддзяў не пускаю нікуды. Хопіць! Не воўк драпежнік, а чалавек! От што. Раней ваўкоў па ўсім свеце было. Розных. Ну жылі яны ў лесе, ну сілкаваліся зайцамі якімі. І што з таго? Моцнага ж яны не елі — старога якога ці хворага. Кантроль быў. От што. А цяпер усе множацца, як хочучы. А лесу дык увогуле не засталася. Раней ваўкоў пужаліся, а цяпер і на самога Бога не глядзяць. Так што я не ведаю, якая цяпер пара года. Некалькі разоў на год з зямлі спяваюць нешта ў мой адрас, але я ўжо не звяртаю ўвагі. Шчырасці ў тых спевах няма. Хай самі неяк рабіраюцца. От што.

— Сапраўды, Юр'я. Мы ім трэба толькі тады, як што якое, — казаў Мікола. — Але ведаецца, хлопцы, мне нават так болей даспадобы. Раней што? Рыхтуешся цэлы год да тых свят. Падаруначкі трэба сабраць, і не абы-якія. Калісьці ж як было, мо памятаецца? Яблыку аднаму былі радыя, дзякавалі, вершыкі чыталі. А цяпер што? Дай цукерку, дай цацку, добра што хоць цыгарэту не просяць. Пакуеш падарункі, потым на сваёй спіне разносіш, ды каб у адно месца, каб усе на першым паверсе, дык не, такіх гмахаў набудавалі, што і ўявіць цяжка. Пасля тых свят хочацца легчы, паляжаць, адпачыць, масаж які каб зрабілі, але ж трэба зноў пачынаць рыхтаваць падарункі на наступны год. А каб мне хто аддзячыў! Каб хто якую скарынку хлеба з маслам прапанаваў. Даўно не было такога. А толькі крыўды: не такі падарунак прынёс, не тое, аб чым марылі. А каб я толькі падарункамі быў заняты! Дапамагчы ж трэба было і падарожнікам: дзе шлях падказаць, дзе абараніць. І на ўсё я адзін быў. Так што, хлопцы, я вам так скажу: я нават вельмі задаволены, што замест мяне Дзед Мароза выдумалі ды інтэрнэт з навігацыяй. Хай яны цяпер і працуюць.

— Хлопцы, годзе лайдакаваць! — узышоўся Пётра. — Я і сам ніколі тую брамку не адчыняў. Ніхто нават і не

набліжаўся да яе. Гэта і не важна. Яны там на зямлі самі як хочучы. Нам што рабіць? Булькі пячы ці куццю варыць? Трэба ж пасядзець як след. Што рабіць будзем? Вашы прапановы? Толькі давайце без скарг ды крыўд.

— А што мы тут гадаем? Пайшлі на зямлю, паходзім, паглядзім, паслухаем, — прапанаваў Юр'я. — Мо што і даведаемся.

— Дык свет жа вялікі, — спалатнеў Мікола. — А калі нічога не выйдзе?

— Свет вялікі — праўду знойдзем, як-небудзь, — Пётра быў узрушаны прапановай Юр'я. — А калі што, дык будзем як большасць, Вялікдзень спраўляць.

Каляды для старой скончыліся. Яна ўжо не чакала ночы, бо ведала, што ніхто не завітае. Нават адчувала і абыякавасць нябёсаў да такіх выбрыкаў, бо ніякіх знакаў, ніяк дзей адтуль не было.

— Яны там паглухлі ўсё? — пытала яна сама сябе. — Ці мы для іх так, забаўка?

Старая, лежачы ў ложку, адчувала і сваю віну ў тым, як склаліся абставіны. Яшчэ калі дзеці не з'ехалі, а ўнукі былі побач з бабуляй, яна не намагалася перадаць свае веды, досвед. Адмахваўся ад малых, якія бегалі вакол яе з крыкамі: — Раскажы! Ну, ба, раскажы!

— От прысталі, як лісце да шыбы! Кніжку хай бы лепей пачыталі, а не займаліся абы чым. Нікому гэта не цікава і не патрэбна. Цёмныя мы. Цём-ныя, — працягнула яна па складах. — Дзякуй Богу, што ўжо лапці не носім. І да нас цывілізацыя дабралася. Навукова-тэхнічны прагрэс.

Але ім было цікава, як раней гулялі, танцавалі, спявалі. Іх цікавіла тое жыццё, якое здавалася тады непрыгледным і шэрым, жыццё, успамінаў аб якім яна намагалася пазбавіцца. Сама не навучыла тых, каму было цікава ўсё. І яна была такая не адна. Усё яе пакаленне меркавала так. Іх вучылі, што ўнукі, трэцяе пакаленне, пазбавяцца бруды і забабонаў старых часоў і будуць жыць шчасліва. А з трэцім пакаленнем склалася інакш. Не, яны жылі шчасліва, але не забыліся на старыя забабоны, наадварот, сталі прагнуць даведацца аб іх больш. А што цяпер? Цяпер тыя, каму яны не паказалі, як трэба рабіць, і не расказалі, для чаго, самі ўзялі ўсё ў свае рукі, як зразумелі і як ведалі.

Тым часам, пакуль старая дакарала сябе, да вёскі падышлі два мужчыны сталага веку з маладзёнам.

— Ну што, хлопцы, хто за механошу? — запытаўся Пётра.

— Я свой мех ужо навалокся, — адрэзаў Мікола. — Вунь Юр'я маладзейшы — хай нясе.

— Ну тады я буду за пачынальніка, ты, Мікола, — за падпявальніка, ну а ты, Юр'я, будзеш механошам, — распараджаўся Пётра. — Хадземце.

Падыходзячы да першай хаты, яны пачылі праз акно ялінку.

— А мо заўтра не Вялікдзень, а Каляды? — спытаўся Юр'я. — А мы без зоркі.

— Але ж самі чулі «Хрыстос уваскрос», яны ж, мусіць, павінны ведаць, — выказаў меркаванне Мікола.

— Разбяромся! — не губляў надзеі Пётра. — Ну што, пачынаем?

— Пачынаем! — адказалі яму хаўруснікі.

— Добры вечар, слаўны пане! — зацягнуў Пётра.

— Віно ж, віно зялёнае! — як і належыць падпявальніку, падхапіў Мікола!

Валачобнікі ішлі па вёсцы, ад надворка да надворка, але ніхто ім не адчыніў акно, каб перадаць гасцінцы. У кожнай хаце, не адчыняючы акно, адказвалі: — У нас ужо былі!

— Хопіць! На кожнага валацугу добра не напасешся! — Бога б пабаяліся! Напіліся і цягаюцца!

— Зараз сабаку спущу.

— Міліцыю выклічу!

— Цішэй, у мяне дзіцё спіць!

Пацалаваўшы ўсе клямкі на вёсцы, але так і не знайшоўшы адказу на сваё пытанне, валачобнікі завіталі ў апошні надворак.

— Добры вечар, слаўны пане! — спываў Пётра, страціўшы апошняю надзею.

— Віно ж, віно зялёнае! — падцягваў Мікола амаль шэптам.

Старая, якая ужо была задрамала, раптам усхапілася. Пад акном гучала валачобная песня з яе дзяцінства, з яе вёскі.

— От, з гэтымі недарэкамі ўжо ў галаву ўсякае лезе, — падумала старая.

— Слаўны пане гаспадару, — не здаваўся Пётра.

— Віно ж, віно зялёнае! — паўтараў Мікола.

— Устань, пане, абуй боты, — заклікаў Пётра.

Старая ўжо хацела пайсці, але такі несвоечасовы візіт валачобнікаў замест казы з зоркай яны лічыла крыўдай.

— Абуй боты, адчыні акенца, — маліў Пётра.

— Віно ж, віно зялёнае, — ужо проста казаў Мікола.

Старую кранулі і расчулілі спевы з яе маладосці, з родных мясцін. Хаця спачатку не хацела ўвогуле размаўляць з імі, усе ж такі вырашыла адным вокам зірнуць. У яе не атрымалася адсунуць фіранку, каб застацца незаўважанай, і таму Юр'я як механоша зароў:

— Гэчка, гэчка, вылезь з падпечка,

Вынесь па яечку.

Не дасі яечка — здохне авечка,

Не дасі кока — вылезе вока.

Старая ўжо не вытрымала. Яна адчыніла акно і пачала выгаворваць па часе калядоўшчыкам, а па змесце — валачобнікам:

— Ганьба вам і сорам! Заўтра такое свята — Божае Нараджэнне, а вы, замест таго, каб яго ўсхваляць, спяваеце на Вялікдзень. Не, то, што вы спяваеце добрае, правільнае, не як у першых, але рана. Так і свет перавернецца, сонца на захадзе будзе ўзыходзіць, а куры лётаць.

— Пачакай-пачакай, бабуля, — супакойваў яе Пётра. — А ты даклана ведаеш, што заўтра Раждзтва? Не блытаеш?

— А як тут зблытаць? Спачатку Юр'я ваўкоў павыпускаў, потым Мікола ўсім, каму трэба, падарункі прынёс, ну а потым і Раждзтва якраз. Вось жа ў календары і напісана.

— А чаму яны тады не Калядкі пяюць? — спытаўся Юр'я.

— Розуму бракуе, — адказала старая.

— А чаму нам ніхто не адкрыў і не падказаў? — ужо цікавіўся Мікола. — Як я раней хадзіў, дык кожны чакаў, што прыйду.

— Табе ж адказалі — розуму бракуе. Успомні, чаму я ваўкоў больш не выпускаю.

— Слухай, бабуля, а пойдзем з намі калядаваць, — прапанаваў Пётра.

— А дзе мы зорку возьмем, разумнік? — укалоў Мікола. — Юр'я ж казаў: «Давай возьмем».

— Хлопцы, у мяне ёсць, ляжыць на вышках у хляве, — прапанавала старая. — Толькі адна ўмова: я хачу казой быць.

— Ну, калі ведаеш што рабіць, то мы не супраць. Так, хлопцы? — спытаў Пётра.

Чацвёрта калядоўшчыкаў пайшлі па вуліцы, як і належыць у гэтую пару, з зоркай і казой. І спявалі яны так, што ўся вёска высыпала на вуліцу паглядзець на іх як на цуд.

— Добры вечар табе, пане-гаспадару! — спываў Пётра, несучы зорку.

— Радуйся, ой, радуйся, зямля, Сын Божы нарадзіўся! — падхоплівалі калядоўшчыкі.

Той ноччу Пётру давялося збіваць замок

Лідскімі сцэжкамі

«Час прывёў на Парнас» — пад такой назвай пачала працаваць экспазіцыя ў Доме Валянціна Таўлая Лідскага гісторыка-мастацкага музея.

Лідчына стала калыскай шматлікіх кампазітараў, мастакоў, пісьменнікаў. Хто толькі не спыняўся на лідскай зямлі! Алаіза Пашкевіч (Цётка), Янка Купала, Якуб Колас, Карусь Каганец, Максім Гарэцкі, Канстанцыя Буйло, Кандрат Крапіва, Васіль Быкаў, Рыгор Барадулін, Алесь Ставер, Пятрусь Броўка, Пятро Глебка, Уладзімір Караткевіч, Янка Брыль... Жылі ў нас Ежы Путрамонт, Якуб Міско, Ніна Тарас, Васіль Струмень, Пятрусь Граніт, Валянцін Таўлай... Спіс можна працягваць.

Да гэтага часу чытачы памятаюць Віктара Бачарова, Пятро Макарэвіча, Алесь Стадуба, Алесю Бурак, Смарагда Сліўко,

Фрагменты экспазіцыі.

Юрыя Карэйву, Леаніда Вінніка, Ірыну Бараздзіну, Тадэвуша Чарнавуса, Аляксандра Мацулевіча і шмат іншых. Хоць творцаў ужо і няма сярод нас, але ж іх спадчына засталася пад кніжнымі вокладкамі.

Сёння мы наталяемся і гаючай паэзіяй Уладзіміра Васько, Міхася Мельніка, Станіслава Судніка, радуець чытача паэтычныя радкі Таццяны Сямёнавай, Ганны Рэлікоўскай, Алены Несцеравай, Валерыя Мацулевіча, Канстанціна Якубчыка, Тарэзы Смольскай, Ірыны Маркевіч, Людмілы Краснадубскай, Станіславы Белагалавой... Сваёй творчасцю славяць Лідчыну Віктар Праўдзін, Данута Бічэль, Хрысціна Лялько, Ірына Багдановіч, Максім Бацкалёвіч... А колькі яшчэ прадстаўнікоў далучаюцца да прыгожага мастацкага слова! Кое месца зойме ў гісторыі кожны з гэтых літаратараў? Каб дасягнуць вышыні, неабходны не толькі талент, але і праца.

Адназначна, пакажа час, які можа прывесці на Парнас.

У разгорнутай экспазіцыі ў Доме Валянціна Таўлая можна пабачыць кнігі, асабістыя рэчы, рукапісы, архіўныя матэрыялы, якія захоўваюцца ў фондах музея і перададзены на часовае захоўванне самымі пісьменнікамі. Асноўнымі атрыбутамі-маякамі тут сталі гадзіннікі — наручныя, кішэнныя, насценныя і г. д.

Дарэчы, у музей будуць запрошаны майстры прыгожага пісьменства, якія падзяляцца гісторыямі напісання сваіх твораў, раскажучь пра сваё жыццё, адкажучь на пытанні чытачоў. «ЛідЛіт» — так будзе гучаць назва цыкла сустрэч з творчымі асобамі, якія ўзбагачаюць сваім мастацкім словам Лідчыну літаратурную.

Алесь ХІТРУН,
навуковы супрацоўнік Лідскага
гісторыка-мастацкага музея
Фота даслана аўтарам

Папулярызацыя творчасці землякоў

У Дзятлаўскай раённай бібліятэцы адбыўся міжнародны тэлефон з грамадскай арганізацыяй «Беларуская нацыянальна-культурная аўтаномія ў Рэспубліцы Комі». Мерапрыемства прайшло ў рамках расійскага праекта «Паэзія без межаў», які садзейнічае развіццю міжнародных сацыякультурных адносін паміж народамі дзеля абмену вопытам па далучэнні карыстальнікаў бібліятэкі да паэзіі.

У студзені Дзятлаўскі раён адсвяткаваў 85-гадовы юбілей. Абмеркавалі дзейнасць мясцовых паэтаў. Правядзенне паэтычных вечароў, прэзентацый кніг, юбілейных літаратурных гадзін стала добрай традыцыяй бібліятэк раёна.

Супрацоўнікі кніжніцы зачыталі вершы землякоў: Яўгенія Матвеева, Алены Абрамчык, Раісы Лакіза, Алены Малько ды іншых, паказалі кнігі з краязнаўчага фонду бібліятэкі. Вершаваную эстафету падхапілі прадстаўнікі грамадскай арганізацыі з расійскага боку: мясцовыя паэтэсы Святлана Гаварухіна, Надзея Лосева, а таксама народная артыстка Рэспубліцы Комі Марыя Чукарава. Яны чыталі вершы пра вайну, каханне, прыроду на рускай мове і мове комі.

У Доме сяброўства народаў у Сыктыўкары для ўдзельнікаў сустрэчы прагучалі песні на словы мясцовых аўтараў у выкананні народнага хору «Купалінка» і хору «Эжва катыд».

Вольга БОЙКА

Са слаўнай кагорты

З’яўляюся шукальнікам (так, шукальнікам, бо не ў кожнай кніжнай краме можна набыць) выданняў серыі «Славутыя мастакі з Беларусі». Невялікія памерам зборнікі рэпрадукцый твораў беларускіх аўтараў. Такія выданні — быццам чарговая экскурсія ў Нацыянальны мастацкі музей Беларусі ці ў іншую мастацкую галерэю.

Дзякуючы гэтым невялікім кнігам, артыкулам, якія змешчаны пад іх вокладкамі і, вядома, рэпрадукцыям карцін, графічных прац, я адкрыў для сябе многіх мастакоў. Аркадзь Астаповіч, Зінаіда Астаповіч-Бачарова, Міхась Станюта, Раіса Кудрэвіч, Пятро Сергіевіч, Гаўрыіл Вашчанка... Ці выходзілі раней іх асобныя мастацкія альбомы? Ды і з тымі творцамі, чые альбомы даводзілася бачыць, на чых выстаўках пашчасціла пабываць, праз выданні серыі «Славутыя мастакі з Беларусі» я знаёміўся быццам упершыню. З кніжчак яны паўставалі болей шырока, адкрываліся галоўнымі сваімі працамі.

Некаторы час навінак з гэтай серыі не сустракаю. Усё ж вельмі хацелася б, каб ва ўнікальнага кніжнага праекта быў працяг. Напрыклад, у беларускім выяўленчым ма-

стацтве заўжды асабліва ўвага была да тэмы Вялікай Айчыннай вайны. Чаму ў такім разе не прадставіць у серыі творчасць Барыса Аракчэева ці Георгія Паплаўскага? Чаму не паказаць больш шырока творчую спадчыну скульптараў і кніжных графікаў? Спадзяюся, што кнігі згаданай серыі выдавецтва «Беларусь» патрэбны і тым, хто робіць першыя крокі ў мастацтве.

Валерый ПАНАСЮК,
г. п. Карэлічы, Гродзенская вобласць
Фота з адкрытых крыніц

У падтрымку беларускай кнігі

З мэтай папулярызацыі літаратуры на беларускай мове ў Міхалішкаўскай сельскай бібліятэцы (Астравецкі раён) стартаваў новы праект «Да роднай мовы крок зрабі».

На працягу цэлага года ў межах праекта будуць ладзіцца літаратурныя гасцёўні, творчыя сустрэчы, інсценіроўкі, выстаўкі літаратуры, акцыі, інтэлектуальныя кавярні, гульні і квэсты. Галоўная задача — удасканаліць навык чытання, развіць маўленчыя і творчыя здольнасці, паглыбіць веды аб багатай спадчыне класікаў беларускай літаратуры. Акрамя таго, у межах праекта бібліятэка прыме ўдзел у сеткавай акцыі-чэленджы па стварэнні буклукаў «Мая беларуская дзіцячая кніга». Школьнікі змогуць паглыбіць веды аб нацыянальнай літаратуры, узбагаціць слоўнікавы запас і палюбіць родную мову.

Вольга ЗАЯНЧКОЎСКАЯ

Самы лепшы дзень

Выданне з такой назвай прэзентавала Іна Фралова ў дзіцячай бібліятэцы № 14 г. Мінска. Разам з аўтарам вучні 2 «Б» класа школы № 120 сталіцы зрабілі экскурс па старонках новай кнігі. Удзельнікі імпрэзы гулялі, практыкаваліся ў напісанні казак.

Іна Мікалаеўна распаўяла маленькім слухачам пра цудоўнага дзіцячага пісьменніка, які жыў побач з іх школа і бібліятэкай, — Уладзіміра Іванавіча Мацвееву.

Ганна СТАРАДУБ

На споведзі стаю прад лёсам...

Днямі ў сталічнай бібліятэцы № 7 адбылося літаратурна-музычнае мерапрыемства з удзелам членаў Саюза пісьменнікаў Беларусі Вольгі Сакаловай і Таісіі Трафімавай.

Вольга Міхайлаўна пачала з вершаў пра сваю малую радзіму — гомельскае Палессе. Распаўяла пра страшныя падзеі, якія адбываліся падчас Вялікай Айчыннай вайны ў яе роднай вёсцы Азарычы.

Прагучалі творы пра маці, землякоў, сяброўства.

Таісія Іванаўна ў паэтычнай форме пазнаёміла прысутных са сваім радаводам, згадала шчаслівыя дні дзяцінства і юнацтва, а таксама прэзентавала некалькі дзіцячых кніг.

Падрыхтавала і правяла імпрэзу супрацоўнік МГА СПБ, паэтэса Іна Фралова.

Ганна СТАРАДУБ

Звонка гучы, родная мова!

У Гомельскай абласной бібліятэцы імя У. І. Леніна адбылося чарговае пасяджэнне літаратурнага аб’яднання «Пралеска».

Кіраўнік літаб’яднання Наталля Нікіціна расказала пра жыццё і творчасць народнага пісьменніка Івана Навуменкі. 16 лютага яму споўнілася 6 100 гадоў.

Слова мелі Таццяна Дзяніскавец, Марына Ярмакевіч, Дзімітрый Марозаў, Алена Парфіяновіч ды іншыя. Ганна Атрошчанка адказала на пытанні прысутных. Пісьменніца падарыла новыя кнігі для бібліятэкі.

Таццяна МІКАЛАЕВА

Расцвітала маладая пара...

Вёска Стары Дзедзін цяперашняга Клімавіцкага раёна вядома не толькі тым, што ў ёй нарадзіліся два паэты: 14 красавіка 1910 года — Алесь Пруднікаў, а 14 ліпеня 1911-га — Павел Пруднікаў. Да ўсяго яны — стрыечныя браты. Некаторыя штрыхі з біяграфіі брата Павел Іванавіч апублікаваў у сваіх успамінах «Яго забыць нельга», надрукаваных у зборніку «Дзень паэзіі — 71». Пакінуў і некаторыя іншыя згадкі пра яго. Аднак, паколькі Алесь Пруднікаў пражыў усяго 31 год, яны не надта багатыя на фактычны матэрыял. Але па іншых публікацыях відаць, што сваякі па жыцці і творчасці не толькі рана да паэзіі далучыліся, але і праславілі на ўсю Беларусь роднае паселішча.

Адбылося ўсё пасля таго, як летам 1926 года селянін Старога Дзедзіна Трафім Гудкоў, аручы ўласны надзел зямлі, знайшоў гліняны гаршчок. Адкрыў яго, а там — незнаёмыя манеты. У вёсцы толькі і гаворкі было пра гэтую знаходку. Зацікавіліся ёю і браты Пруднікавы. Нягледзячы на юны ўзрост, яны ўжо спрабавалі пісаць вершы, іх лічылі мясцовымі паэтамі. Да ўсяго пісалі і допісы ў газеты. Асабліва старэйшы. Матэрыял жа аб знойдзеных манетах напісалі разам і паслалі ў газету «Беларуская вёска».

Манеты ж хутка трапілі ў Акадэмію навук БССР. Ubачыўшы іх, навукоўцы не хавалі захаплення: рэдка так шанцуе. 204 са схаваных манет, за выключэннем трох, былі дырхемы. Гэтая рабская сярэбраная манета, уведзеная ў абарот у канцы VII стагоддзя. Яны чаканіліся ў Багдадзе, Самаркандзе, Бухары, іншых месцах. Відаць, праз Стары Дзедзін некалі праходзіла адно з адгалінаванняў шляху з варагаў у грэкі. А схаваў гэтыя манеты нейкі багаты гандляр.

Здавалася б, браты Пруднікавы пасля такога навуковага адкрыцця, няхай сабе і ўскосна далучаны да яго, выберуць прафесію, звязаную з гісторыяй. Ды выбар, па сутнасці, імі ўжо быў зроблены, калі пачалі пісаць вершы. Існавалі і аб'ектыўныя прычыны. Асабліва разлічваць на дапамогу не выпадала. Павел нарадзіўся ў шматдзетнай сям'і. У Алеся абставіны склаліся яшчэ горш. У тры гады застаўся без бацькі. Яго са старэйшым братам Сымонам і сястрой Марыяй выхоўваў айчы. Не да вучобы было. Праўда, у пачатковую школу пайшоў, як і трэба, у 1917 годзе. Але тры класы — скончыў толькі ў 1925-м. Прычына — грамадзянская вайна, разруха... Скончыўшы ў 1929 годзе Мілаславіцкую сямігодку, усяго год вучыўся ў Магілёўскім педтэхнікуме.

Прычына, відаць, ранейшая: трэба дбаць пра хлеб надзённы. У 1930-м ўдзельнічаў у будаўніцтве чыгункі Асіповічы — Магілёў — Рослаў. Пераехаўшы ў Мінск, працаваў чорнаробчы на будоўлях. Пасля ўладкаваўся на кніжную базу. Быў стыльрэдактарам у Дзяржаўным выдавецтве БССР, рэпарцёрам БелТА. Год правучыўся на творчым аддзяленні літаратурнага факультэта Мінскага педагагічнага інстытута. Пасля службы ў арміі працаваў у рэдакцыі клімавіцкай раённай газеты «Камунар».

Дэбютаваў як паэт у 1930 годзе. Ды не ў адным выданні. Яго вершы былі змешчаны ў часопісах «Маладняк», «Узвышша», газетах «Піянер Беларусі», «Чырвоная змена». Наступны год таксама стаў пільным. Пашырылася і кола выданняў, у якія прапаноўваў свае творы. Ужо стаў не толькі аўтарам «Маладняка»

Алесь Пруднікаў.

і «Узвышша». Выйшаў на старонкі часопісаў «Полымя», «Чырвоная Беларусь», газеты «Калгаснік Беларусі» (цяперашняя «Сельская газета»), «Рабочий» (сёння «СБ. Беларусь сегодня»). Публікацыя ў «Полымі» адметная тым, што ў гэтым аўтарытэтным часопісе выступіў з паэмай «Зямныя зоры». Яна дала і назву яго першай, на жаль, адзінай кнізе, якая выйшла ў 1932 годзе.

На яе адгукнуўся ў «ЛіМе» Павел Кавалёў. Назва рэцэнзіі, праўда, не прэтэндавала на арыгінальнасць — «“Зямныя зоры” Алеся Пруднікава». Аднак адпавядала зместу асобных строф, у якіх апяванне роднай зямлі займала далёка не апошняе месца. Аднак Алесь Пруднікаў вылучаўся тым, што на матэрыяле, які для гэтага нібы і не падыходзіць, паспрабаваў суаднесці дзень сённяшні з учарашнім.

Сведкамі розных падзей выступаюць два неадушаўлёныя персанажы. Першы з іх — рака, якая шмат пабачыла на сваім вяку. У гэтым упэўнівае ўжо раздзел «Замест уступу»:

*Люстрам зялёным вады
легла усцяж рака;
на берагах крутых
скібы раскідала скал.*

*Многа прайшла шляхоў,
многа стварыла лук,
хваляў сваіх сахой
кроіла роўны луг.*

«Скібы скал», «хвалі скал», «роўны луг, пакроены ракою» — не сумняваюся, шмат хто і з сучасных паэтаў, асабліва маладых, можа паазайздросціць такой назіральнасці, вобразнаму ўспрымання рэчаіснасці. А вош млын, з'яўляючыся прадметам неадушаўлёным, ператвараўся ў пакрыўджанага лёсам:

*...Тут, як жабрак-сірата,
стаяў над вадой млын
і прагна ваду глытаў
зяхам вірлівых глыб.*

*Можа, прайшлі б гады
і млынавы след знік бы,
як на паверхні вады
кругі некранутыя нікнуць...*

На кнігу «Зямныя зоры» адгукнуўся менавіта Павел Кавалёў невыпадкова. Пры газеце «Камуна» раней прапавала літаратурнае аб'яднанне. Алесь Пруднікаў аднавіў яго. Раней у «Камуне» друкаваліся Аляксей Кулакоўскі і той жа Павел Кавалёў, якія потым сталі знакамітымі беларускімі пісьменнікамі. То чаму б не падтрымаць пабраціма па пярці?

Аднак творы Алеся Пруднікава, апублікаваныя ў 1930 годзе, не першыя яго вершы. У Беларускай дзяржаўнай архіве-музеі літаратуры і мастацтва захоўваецца і верш «***Зацвітаюць бялявыя вербы...», датаваны 16 чэрвеня 1929 года. Па змесце відаць, што ў ім малады паэт спрабаваў паэтычна перадаць хараство роднай прыроды, блізкай яму з маленства. Безумоўна, яму хацелася, каб гэта адрознівалася ад таго, што прамаўляюць іншыя творцы. Але жаданне сарыгінальнасці не дало належнага выніку. Вобразы хоць і нечаканыя, але надуманыя:

*Як квітнела ў тумане свяча —
залаціў месяц нечую голень,
можа, клёна ды ліну вянчаў,
можа, дзеўчына спала на полі.*

Не выратоўвае твор і тое, што следам за гэтымі ідуць радкі, у якіх лірычны герой ужо не толькі сузіральнік. Ён па-свойму выказвае жаданне заўсёды быць з гэтай зямлёй: «Ой, калі ўсеецца дымам // ды палёсткі пасыпле на жвір, // а калосі зярняты падымуць // чалавечай вышэй галавы, — // прысланае пад шатамі ясеня... // Струны краюцца надзіва. // І радзіма тады не пагасне у песнях маіх лебядзіных». Нават не верыцца, што гэта і наступнае напісана адным і тым жа аўтарам. Усяго год прайшоў, але лірычны герой зусім ужо іншы. Не толькі таму, што перабраўся ў горад. Ён спрабуе, як і кожны, разабрацца ў новай для яго рэчаіснасці. Не ўсё спачатку падабаецца, ёсць нават і тое, ад чаго не па сабе:

*Ноч глухая...
Цярушыцца снег,
Затапляецца ў затыры горад.
Месяц плечы кастлявыя гне —
Падымаецца ціха ўгору.*

Ад чаго і роздум — зусім не радасны: «Я стаю. // Доўга думаю я... // І не верыцца нават самому, // Што мяне ўздадала зямля // Каля гумен, прапахлых саломой. // Дзесьці крок рыфмуе цягнік... // Гуд губляецца // ў шпаркім разбеге...» Ды толькі ўсё гэта жыццё. Не тое, у якім жыве звычайны чалавек, нешта адмаўляючы, штосьці ўспрымаючы. У таго, хто надзелены паэтычным бачаннем рэчаіснасці, іншае жаданне: «Зацвітае ў маёй крыві // Маладая пара паэзіі». Пасля такога ўсведамлення горад, які спачатку падаецца чужым, паўстае іншым:

*Ноч прайшла.
Пачынаецца дзень.
Свечкі зор патухаюць, бы ў моры...
...Ты сустраўся сягоння мне
Невыказна радасцю, горад.*

Лірычны герой Алеся Пруднікава быў напоўнены звамам абшараў новай зямлі. «Звоняць абшары» — адзін з яго вершаў. Гэты звон адгукаўся і ў сэрцах чытачоў. Пра пору, пасля якой пачынаецца зіма, напісана: «Восень звонкая — звіняць абшары, // Павуціны сцелюцца па полю... // Манеўруюць качкі ў падхмар'і // Над празрыстым люстрам вадапою». Думкі ў лірычнага героя не толькі тужлівыя. Прычына для таго часу зразумелая, ён радуецца новаму жыццю. Па-свойму радуецца. Двума радкамі пра гэта гаворыць. Але так упэўнена:

*Я стаю. У садзе дрэвы зябнуць.
Думы рвуцца ў палявую цемь...
Асытаецца лістота з яблынь
На палёў абстрыжанае цем'я.
Не шкаду згубнай красы іх,
Не сумую больш на іх увечар.
Зразумеў, што на прасторах сініх
Шлях другі праложан чалавекам.*

І як да сябе самога, так і да іншых гучыць заклік, асабліва блізкі ў час абнаўлення, калі верылася толькі ў добрае і харошае, а небасхіл наперадзе ўяўляўся такім заманлівым і жаданым. І не толькі пра саміх сябе думалася, але і пра напачатку. Хацелася і для іх працаваць, каб зямля твая стала і іх зямлёю, але была яшчэ больш шчаслівай: «Я пайду на штурм свайго імкнення, // У страі тварцоў да мэты мчацца, // Каб тварыць другому пакаленню // На зямлі маёй зямное шчасце!».

Сувязь з Беларуссю ў Алеся Пруднікава перапынілася ў 1936 годзе, калі паступіў у Ленінградскі педагагічны інстытут. Зразумела, з землякамі перапісваўся, прынамсі, з Паўлам Пруднікавым. Але ўзнікае пытанне: а чаму выбраў такую далёкую ад родных мясцін навуальную ўстанову? Відаць, гэта звязана са спецыялізацыяй літаратурнага факультэта, на якім атрымліваў веды. Ён рыхтаваў кадры для тагачаснай Аўтаномнай Карэльскай Сацыялістычнай Савецкай Рэспублікі. Павел Пруднікаў успамінаў, што «гэтая казанная краіна даўно вабіла да сябе маладога паэта, і ён быў рады выкарыстаць выпадак». Карэлія ж, як вядома, — не толькі дзівоцны край, але і багаты фальклор. Найперш карэла-фінскі паэтычны летапіс «Калевала», які складаецца з 50 рун — так называюцца тамашнія народна-эпічныя песні.

Скончыўшы інстытут ў 1936 годзе (навучанне было паскоранае), настаянічаў у Спаскагубскай сярэдняй школе Пятроўскага раёна, потым быў у ёй завучам, пасля працаваў інспектарам Пятроўскага раёна. Асноўная праца не перашкаджала паспяхова займацца творчасцю. За тры гады напісаў кнігу вершаў, некалькі паэм, апавяданняў. Праявіў сябе і ў новым кірунку, да якога прывяло знаёмства з «Калевалай».

Прачытанне гэтага ўнікальнага твору ў рускім перакладзе падштурхнула самому заняццю запісам мясцовага фальклору. Як і заўсёды, працаваў з вялікай энергіяй і натхненнем. Балазе, пераканаўся, у гэтай сферы непачаты край работы. Хоць аўтар запісаў рун для «Калевалы» Эліяс Лёнрот і зрабіў вялікую работу, іншыя жанры чакалі сваіх даследчыкаў. У выніку Алесь Пруднікаў назбіраў цэлы том унікальных матэрыялаў. Як цяпер кажуць: аўтэнтычных. Па прыездзе ў Мінск збіраўся занесці рукапіс у Дзяржаўнае выдавецтва БССР. Пра гэта паведаміў Паўлу Пруднікаву ў лісце, адпраўленым у маі 1941 года.

Толькі па радыё прагучала выступленне Вячаслава Молатава аб нападзе Германіі на Савецкі Саюз, у Петразаводску адбыўся агульнагарадскі мітынг, на якім удзельнікі падавалі заявы з просьбай адправіць на фронт. Падобныя мітынгі праходзілі паўсюдна. Усяго за месяц было 10 тысяч заяў. Адну з іх напісаў і Алесь Пруднікаў.

Спачатку знаходзіўся ў народным апалчэнні, пасля стаў разведчыкам знішчальнага батальёна. Як і іншыя, часта глядзеў смерці ў твар. Як і іншыя, нярэдка трапляў у сітуацыі, у якіх толькі цудам заставаўся жывым. У баі 5 жніўня 1941 года каля вёскі Утукі тагачаснага Пятроўскага, цяперашняга Кандапожскага раёна Карэліі, па сцявяджэнні Паўла Пруднікава, «трапіў у рукі фашысцкіх карнікаў. 5 жніўня 1941 года пасля цяжкіх катаванняў ворагі яго павесілі».

Прыгадаўшы заключныя радкі з верша «*** Зацвітуць бялявыя вербы...», можна сказаць, што надна рана песня яго стала лебядзінай. Але «маладая пара паэзіі» Алеся Пруднікава не павінна забывацца...

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Тое, што застаецца за кадрам

Сапраўдны фурор у аматараў фотамастацтва выклікала персанальная выстаўка Віктара Бутры «Эфект назіральніка» ў Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў. Чорна-белая панарама жыцця ў аб'ектыве беларускага фатографа пасабліваму ўздзейнічае на гледача, адкрываючы новыя грані знаёмага свету.

Хоць Віктар Бутра авалодаў тэхнікай фатаграфіі самастойна, яго стыль займае асаблівае месца ў класічным беларускім фотамастацтве. Першыя фотаздымкі пабачылі свет у 1957 годзе, і з таго часу творчасць майстра не перастае здзіўляць звычайных гледачоў і прафесійных крытыкаў глыбокім псіхалагізмам, індывідуальным падыходам і лірычнасцю сюжэта.

Сам Віктар Бутра пазбягае гучнага азначэння — фатограф, майстру больш падабаецца фармулёўка «практык з запалам да даследаванняў». Мастак знакамiты імкненнем здымаць інакш, перадаваць праз фота пачуццi і стан як герояў работы, так і свае. Фотаздымкі Віктара Бутры прымушаюць пражыць

адлюстраваныя падзеі, перанесціся на некалькі дзесяцігоддзяў назад і прайсці тымі ж сцэжкамi, па якіх блукаў у пошуках незвычайнага мастак.

«Я хачу дайсці да сутнасці... І з дапамогай фатаграфіі збіраю і перадаю матэрыял тым, хто можа яго даследаваць... Тое, што вы бачыце, знаходзіць водгук унутры і прымушае вас націснуць на кнопку спуска затвора...» — піша Віктар Бутра.

Персанальныя выстаўкі фатографа праходзяць рэдка, таму праект «Эфект назіральніка» ў НЦСМ — добрая магчымасць пазнаёміцца з сапраўдным фотамастацтвам, паглыбіцца ў кантэкст і адчуць перамены ўнутры. У экспазіцыі прадстаўлена каля 120 фотаздымкаў, створаных у перыяд з канца 1950-х да 2015 года.

— Для мяне вельмі важна тое, што застаецца па-за кадрам. Усе кажуць пра вядомыя фатаграфіі, пра работы, якія ўжо сталі культавымі. Аднак за гэтым яшчэ хаваецца працэс, не заўважаны гледачамі: як ствараліся гэтыя здымкі, пошук натхнення... У вас ёсць магчымасць убачыць не толькі вынік работы, але і працэс адбору, пробныя варыянты і кантрольны друк. Думаю, асабліва для пачаткоўцаў будзе карысным убачыць, што нават вядомы прадстаўнік беларускай класічнай фатаграфіі не проста націскае на кнопку і атрымлівае шэдэўр, што ёсць моманты пошуку і сумненняў, — расказала на адкрыцці выстаўкі куратар праекта Дзіна Даніловіч.

Афармленне выставачнай прасторы стварае ўражанне, што гэта невялікая карта свету, карта жыцця ў аб'ектыве майстра... Фотаздымкі размешчаны хаатычна, паўтараючы рух жыцця, у якім няма паўз, які б'е і абрываецца на чалавека вялікаю сілаю пачуццяў. Супрацоўнікі Нацыянальнага цэнтру сучасных

Без назвы. 1980-я гг.

насычана наша жыццё ад нараджэння да смерці... Фатограф працуе ў рэпартажным стылі, прыкмятаючы неадчувальныя моманты, з якіх складаецца рэчаіснасць. Чорна-белая палітра не перашкаджае мастаку ў адлюстраванні чалавечых эмоцый, нездарма яго творчы кірунак называюць псіхалагічнай фатаграфіяй.

Аматарам творчасці Віктара Бутры будзе цікава паглядзець відэаролік з майстрам у галоўнай ролі. Фатограф дзеліцца сакрэтамі творчасці, расказвае пра шлях да фотамастацтва.

Ініцыятарам выставачнага праекта выступае Беларускае грамадскае аб'яднанне фатографаў. Выстаўка працуе да 23 сакавіка.

Лізавета КРУПНЯНЬКОВА,
фота аўтара

Фрагмент экспазіцыі.

Схаванае ў футляры чалавечага цела...

Нацыянальны цэнтр сучасных мастацтваў запрашае на персанальную выстаўку работ Грэгара Данеляна «Па алеі памяці...». Праект уяўляе сабой рэтраспектыву творчасці мастака з 1980 да 2016 года, якая транслюе шматграннасць яго асобы, багацце ўнутранага свету і натуру сапраўднага эксперыментаў.

Грэгар Данелян — мастак армянскага паходжання, для якога Беларусь стала другім домам. У 1973 годзе скончыў Ерэванскі мастацка-тэатральны інстытут, а з 1972-га пачаў актыўна ўдзельнічаць у міжнародных выставачных праектах у Арменіі, Беларусі, Грузіі, Латвіі, Літве, ЗША і інш.

Не баяўся творчых эксперыментаў. Грэгар Данелян цікавіўся экспрэсіянізмам, кубізмам, лучызмам, спрабаў сябе ў кірунку «поп-арт» і тэхніцы калажу. З 1970-х гадоў працаваў выключна па аўтарскай праграме. У сферы практычнай зацікаўленасці мастака — матэрыялізацыя духа на палотнах метадам *prana pratishtha* (цырымонія асячэння выявы бажства ў індуйсцкім храме). Больш як 30 гадоў займаўся ёга-практыкай *heartfulness*. Творы мастака знаходзяцца ў музеях і прыватных калекцыях у Арменіі, Аўстрыі, Германіі, Грузіі, Італіі, Канадзе, Францыі, Расіі, Аўстрыі, Нарвегіі і інш.

Армянскі пісьменнік, філосаф і культуролог Рубен Ангаладзян ахарактарызаваў Данеляна як «прадстаўніка той нешматлікай групы творцаў, чые інтарэсы ляжалі ў ірацыяналізме спазнання. Вера і духоўны пошук, каханне, пакорлівасць і ўнутраная надзея — вось што рухала мастаком у спазнанні свету і сябе ў гэтым свеце...».

У экспазіцыі прадстаўлены работы з вядомых цыклаў майстра «У Святле Яго Святла» і «Да Бяскончасці...». Упершыню ў Мінску можна ўбачыць створаны ў Тбілісі аўтапартрэт «Мысліцель з трубкай» (1983), адзіны, які застаўся ў сям'і.

Тэматыка работ Грэгара Данеляна вельмі разнастайная: ад побытавых да сакральных сюжэтаў, ад пейзажаў і нацюрмортаў да таямнічых міфалагічных вобразаў. На выстаўцы шырока

«Дыялог з папугаем», 1993 г.

прадстаўлены пейзажныя замалёўкі майстра («1920. Армянская вёска» (1980), «Над вечным спакоем» (1998) і інш.), выкананыя ў кірунку экспрэсіянізму, дзе змрок пануе над прыгажосцю святла. Экспрэсіянізм у творчасці Грэгара Данеляна вылучаецца характэрнымі рысамі: перавага цёмных колераў, песімізм, скажэнне рэчаіснасці, прадчуванне бяды.

Такімі ж пачуццямі напоўнены і партрэты мастака. У рабоце «Мысліцель з трубкай» фігура аўтара губляецца на цёмным фоне і ўвазе гледача паўстае сумны твар мастака. З дапамогай гульні святла і цемры Данелян робіць акцэнт на двухбаковасці сваёй асобы, частка якой заўсёды схавана ад чужых позіркаў. Сам мастак у 2003 годзе апісваў гэты твор так: «Дзіўна, адзін з сямі аўтапартрэтаў, напісаны ў 1983 годзе, я пакінуў сабе, прывёз з Тбілісі, таму што ён атрымаўся вельмі дакладным. У той час, 20 гадоў назад, я ўбачыў сябе такім, які я ёсць цяпер... З падобнымі ўнутранымі адчуваннямі, з барадой. Тады я бараду не насіў і быў зусім у іншым настроі, але па-прачы адчуў сябе сённяшняга...»

У экспазіцыі прадстаўлены яшчэ адзін твор, які апошні раз выстаўляўся 22 гады назад! Гэта першая карціна з серыі «У Святле Яго Святла» — «Дыялог з папугаем» (1993). Цыкл адрозніваецца ад іншых бясконцым імкненнем да святла душы, мяккімі формамі і не такой змрочнай колеравай палітрай. Мастак спрабаваў перадаць ідэю таямнічасці і містыкі, кожны вобраз на карціне нясе пэўны набор сэнсаў.

Асобнай увагі заслугоўвае работа «Прасветленага месяца серэнада» (1998—2003) з серыі «У Святле Яго Святла». Першапачатковая ідэя твора —

«Мысліцель з трубкай», 1983 г.

адлюстраванне сям'і як адзінага цэлага ў прыродзе. Аднак у працэсе работы аўтар змяніў назву на «Прасветленага месяца серэнада», падкрэсліваючы больш глыбокі і таямнічы характар карціны. Сімволіка твора раскрывае гледачу прыныцы светабудовы, боскі пачатак і таямніцу касмічнай гармоніі.

З агульнай атмасферы вылучаюцца работы «Песня Хафіза» (2010), «Адзіноцтва» (2009), «Два мімы» (1992), «Дама з фруктамі» (1991) і «Кармэн» (1991), выкананыя тушшу і сангінай.

Выстаўка працуе да 23 сакавіка.

Лізавета КРУПНЯНЬКОВА

Прысвячэнне настаўнікам

«Беларусьфільм» стварае першы фільм пра школьнае жыццё

На вуліцы каля СШ № 5 г. Мінска шматлюдна. Замест звычайнай шкільнай гэтай установы адукацыі размешчана іншая — «Міжрэцкая сярэдняя школа». На нейкі час гэтая школа перанясецца ў... аграгарадок. Вядома, не на самай справе, а ў кіно. У новай поўнаметражнай стужцы «Беларусьфільма» пад рабочай назвай «Класная» будынак, дзе адбываецца гэтая гісторыя, будзе выглядаць менавіта як пятая школа Мінска, але здымкі пройдуць у розных установах адукацыі: фільм будзе здымацца таксама ў Прылуках, Соснах, Пухавічах і Чэрвені. Але менавіта тут 5 лютага адбылося сімвалічнае разбіццё талеркі з назвай стужкі і аўтографамі здымачнай групы: гэта робіцца на ўдачу, каб фільм сапраўды атрымаўся класным.

Рэжысёрам першай айчыннай карціны пра школьнае жыццё стаў Кірыл Халецкі, аўтарам сцэнарыя — Андрэй Курс, кампазітарам Максім Пятруша. У фільме пакажуць розныя поры года, заплававана 35 здымачных дзён з лютага да мая. На экране абяцаюць вельмі «смачныя» кадры з пункту гледжання аператарскай работы.

Асаблівы статус карціне надае той факт, што ў ёй здымецца міністр культуры Рэспублікі Беларусь Руслан Чарнецкі. «Руслан Іосіфавіч зацверджаны на ролю кіраўніка камісіі па размеркаванні ў БДПУ яшчэ да свайго назначэння на пасаду міністра культуры. Роля эпізадычная, але яркая, у яго характары і тыпажы, таму мы вельмі чакаем, што нічога не зменіцца і Руслан Іосіфавіч далучыцца да нас у маі, калі і будзе здымацца яго сцэна, — распавядае рэжысёр. — Сярод вядомых артыстаў таксама — Тамара Міронава, якая выканае ролю каменданта інтэрната, Віктар Рыбчынскі, Святлана Нікіфарава, Алег Ткачоў і іншыя».

У першы дзень здымалі важную размову, якую плануецца паказаць у фільме прыкладна праз 20 сцэн, па сутнасці, сярэдзіну карціны. «У кіно не ўсё ідзе па парадку. Гэта робіцца спецыяльна, каб героі адразу паглыбіліся ў гісторыю і настроіліся як след на патрэбны лад, — тлумачыць Кірыл Халецкі. — Хачу звярнуць увагу на тое, што гэта не проста нейкае забаўляльнае кіно, хоць мы і ствараем цікавы і прывабны фільм. Гэта праект сацыяльнага значэння, бо ў ім распавядаецца пра вельмі важную для нашага грамадства прафесію. Мы нават не задумваемся, колькі сіл у нас укладваюць настаўнікі, нягледзячы на свае жыццёвыя клопаты і хваляванні па-за школай. І менавіта пра гэта наша кіно. Такім чынам, фільмам мы павышаем прэстыж прафесіі настаўніка і яго аўтарытэт у грамадстве. Калі пасля выхаду «Класнай» у БДПУ будзе аншлак, значыць, мы ўсё зрабілі правільна. Але мяне задаволіць, калі пасля прагляду людзі патэлефануюць сваім класным і даведаюцца, як у іх справы».

Назва «Класная» абрана невыпадкова. Кіно распавядзе пра дзяўчыну, якая паступіла па размеркаванні ў аграгарадок, дзе стала класным кіраўніком 11 класа. Абставіны ўскладняе тое, што з вучнямі ў настаўніцы невялікая розніца ва ўзросце (ім — па 16—17 гадоў, ёй — 24), таму школьнікі не ўспрымаюць яе сур'ёзна.

На думку Кірыла Халецкага, выканаўца галоўнай ролі — актрыса Тэатра-студыі кінаакцёра Ірына Мароз — стапрацэнтнае пападанне ў вобраз, бо яна яшчэ наіўная, шчырая, улюбёная ў прафесію. У кадры будзе рэальныя дзеці, якія выканаюць ролі

адзінаццацікласнікаў, бо рэжысёр прыняцкова не хацеў браць 25—30-гадовых акцёраў. «Работа з дзецьмі, канешне, крыху ўскладняе здымачны працэс, бо гэта не прафесійныя акцёры. Але мы вырашылі рабіць усё па максімуме, таму не шукаем лёгкіх шляхоў, — прызнаецца Кірыл Халецкі. — У нашым фільме здымецца і цік-токер Кірыл Малышаў, каб падагрэць цікавасць да стужкі. Імкнёмся стварыць сучаснае яркае кіно, а не нейкае занудства, таму будзе многа экшну, нават давядзецца працаваць з каскадзёрамі і дублёрамі, бо ў сцэнарыі ёсць розныя няпростыя сітуацыі».

Ірына Мароз прызналася, што з ахвотай чакае сцэн, дзе ёй трэба будзе знаходзіць агульную мову з вучнямі. Станаўленне маладога педагога ў прафесіі яна лічыць актуальнай і вострай тэмай. «Гісторыя «Класнай» узята з жыцця. Сітуацыя, калі маладога спецыяліста размяркоўваюць у школу, а некаторыя падлеткі не ўспрымаюць яго як настаўніка з-за невялікай розніцы ва ўзросце, даволі распаўсюджаная. Гэта ў вопытных, сталых педагогаў ужо вялікі аўтарытэт! — разважае Ірына Мароз. — Хочацца, каб наш фільм дапамог маладым педагогам знайсці падыход да дзяцей і застацца ў прафесіі, а самі вучні няхай пачнуць больш прыязна ставіцца да іх. Вядома, і тым, і другім няпроста ў школе і ў жыцці, таму, я лічу, праект «Класная» ў духу нашага часу».

Актрыса ўпэўнена, што карціна падыдзе для сямейнага прагляду, бо ў стужцы будзе многа сапраўды цікавага пра адносіны людзей і, канешне, рамантычная лінія. «Я вырасла на такіх добрых вядомых фільмах, як «Службовы раман», «Каханне і галубы», «Іронія лёсу, ці 3 лёгкай парай», мы таксама будзем ствараць душэўнае кіно. І ўсё ж мая пазіцыя: трэба натхняцца майстэрствам сваіх папярэднікаў, але рабіць нешта новае, цікавае для гледача. Для мяне гэта вельмі важны праект, бо я ўпершыню выканаю галоўную ролю ў поўнаметражным фільме. Адчуваю вялікую адказнасць і таму, што са мной упершыню будзе здымацца чатырохгадовая дачка. Для мяне як для маці гэта вельмі хваляючы момант, як усё пройдзе, ці спадабаецца ёй. Дачка будзе іграць маю малодшую сястру».

Ірына Мароз вучылася не ў аграгарадку, а ў баранавіцкай СШ №10. У яе засталіся вельмі цёплыя ўспаміны, з некаторымі настаўнікамі да гэтай пары бачыцца, калі прыязджае. «Вядома, нейкія рысы характару сваіх школьных педагогаў у вобраз класнай я бяру. Аднак хацела б прыўнесці яшчэ і нешта сваё асабістае, таму гэта будзе хутчэй зборны партрэт настаўніцы. Мая мара — каб, паглядзеўшы наш фільм, усе з цёпльнай думалі пра школу незалежна ад таго, хто, калі і дзе вучыўся», — падсумавала актрыса.

Падчас першага здымачнага дня ўдалося пагутарыць і з іншымі акцёрамі. «Мой персанаж — станючы чалавек, ён добры, надзейны, душа кампаніі, — кажа акцёр Аляксей Анісеня. — Гэта ўжо другі фільм з Кірылам Халецкім, але ў «Кіношніках» у мяне быў герой-антаганіст, а тут — поўнае пападанне, бо ў настаўніка інфарматыкі, ролю якога мне даверылі, шмат маіх рыс характару. Акрамя таго, я вельмі любіў гэты прадмет у школе. Але, паколькі ў маёй сям'і настаўнікаў няма, трэба будзе прымяраць на сябе прафесію. Мне цікава паглыбіцца ў школьнае жыццё аграгарадка, бо я сам з Віцебска і вучыўся там жа. Спадзяюся, маім настаўнікам фільм спадабаецца!»

Святлана Нікіфарава дастаўся даволі складаны персанаж — завуца, па сутнасці, адмоўнай гераіні. Аднак актрыса, наадварот, рада: «Гэта чалавек, які любіць сваю працу і цалкам аддаецца ёй. Так, яна робіць памылкі, але падзіны завуча можна апраўдаць. Калі прачытала сцэнарыі, у мяне нават навярнуліся слёзы, бо ў першую чаргу я пачыла жанчыну. Школа і ёсць яе сям'я, бо сваіх дзяцей няма, яна засталася без мужа. І гэта драматычная сітуацыя. Ёй няма з кім падзяліцца горам, свае пачуцці яна хавае ад іншых глыбока ўнутры. Такую ролю вельмі цікава выконваць».

Святлана Нікіфарава згадала, што яе любімы фільм пра школу — «Дажывём да панядзелка». І калі ён толькі выйшаў, яна была вельмі ўражана іграй Вячаслава Ціханава і Ірыны Пячэрнікавай. Для яе гэта — прыклад добрага фільма пра педагогаў. Але цікавых гісторый на тэму стасункаў настаўнікаў і вучняў у нашым савецкім мінулым сапраўды дастаткова («Вялікая перамена», «Госця з будучыні», «Прыгоды Электроніка» і г. д.). Цяпер настаў час ствараць роднае цікавае кіно пра школьную пару.

«Я шчаслівая, што нарэшце ў нас з'явіцца свая карціна, якая зноў узнімае адвечнае пытанне стасункаў дзяцей і дарослых. Сама з ахвотай яе пагляджу. Для мяне гэтае кіно ў першую чаргу пра падлеткаў. Магчыма, я сама неяк не так успрымала свайго сына ў гэтым узросце, — дзеліцца думкамі Святлана Нікіфарава. — Цяпер яму трыццаць, але ён для мяне ўсё роўна дзіця на ўсё жыццё. Як маці разумею, што такія фільмы вельмі патрэбны для выхавання дзяцей. А яшчэ яны дапамагаюць бацькам, дзеці і настаўнікам паглядзець на сябе збоку».

Вядома, галоўную ацэнку «Класнай» паставіць глядач, але выдатна ўжо тое, што «Беларусьфільм» адкрыў новую старонку ў гісторыі нацыянальнага кіно. Будзем чакаць прэм'еры, якую абяцалі сёлета.

Ірына ПРЫМАК
Фота Лізаветы ГОЛАД

Ірына Мароз

Аляксей Анісеня

Фота Лізаветы ГРУШКО

Здымачная група пасля першага знятага кадра.

«Людзі на балоце» з... Какорыцы

Калі б не размеркаванне пасля заканчэння факультэта журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта ў 1968 годзе ў рэдакцыю драгічынскай раённай газеты «Заветы Леніна» (цяпер «Драгічынскі веснік»), я наўрад ці трапіў бы калі-небудзь у гэты невялікі палескі гарадок. А не трапіўшы туды, не знайшоў бы свайго найлепшага сябра. Я працаваў загадчыкам аддзела пісем і масавай работы, а Расціслаў Пратасевіч быў літработнікам сельскагаспадарчага. Пашанцавала і ў тым, што ён быў не проста мясцовым, а родам з Куранёў. Афіцыйна гэтая вёска называлася Какорыца, а тыя, хто жыў у ёй, маглі лічыць сябе «людзьмі на балоце». Дабрацца да яе можна было толькі летам ды пад восень, калі яшчэ не пайшлі дажджы. Зімой расчышчалі дарогу. А так з цяжкасцю ішлі пяхом. У вясновую паводку вада падыходзіла да многіх хат упрытык, хоць і стаялі яны на ўзгорках. Без лодкі было не абысціся.

Зіновію і Протасу — какоры не страшныя

Дзякуючы Славу — усе яго называлі Росцікам, а мне падабалася такое імя, — я і пазнаёміўся з гэтай экзатычнай вёскай. А яшчэ больш палюбіў — менавіта палюбіў, калі, ужо жывучы ў Мінску, сабраў пра яе больш звестак. Мінулае адкрывалася паступова. Быццам тыя залацінкі, знойдзеныя пасля руплівага шукання ў пяску, які трэба было старанна прасейваць і прасейваць. Найбольш поўна Какорыца адкрылася дзякуючы гісторыка-дакументальнай хроніцы «Памяць. Драгічынскі раён», выдадзенай у 1997 годзе.

За два кіламетры на поўнач ад Какорыцы, на паўднёва-ўсходнім беразе возера Спораўскае, двойчы — у 1963 і 1968 гадах — праводзіліся раскопкі. Была адкрыта стаянка першабытнага чалавека. Знойдзенае на ўчастку даўжынёй 200 метраў адносіцца да так званай Нёманскай культуры. Гэта трэцяе тысячагоддзе да нашай эры. Апроч рэшткаў вогнішчаў, было адшукана 400 апрацаваных крэменяў. З іх 70 прылад працы, якія даюць уяўленне аб жыцці далёкіх продкаў сучасных какорынаў. Не како-раўцаў, а менавіта какорынаў.

Зразумела, што ў тыя далёкія часы ніякай вёскі не было. У пісьмовых крыніцах упершыню Какорыца згадваецца толькі пад 1562 годам. Хоць, несумненна, існавала і раней. Сваёй назвай яна блізкая да вёсак Какорычы на Капылышчыне і Какоры ў Віцебскім раёне. Гэтыя назвы паходзяць ад даўняга тэрміна «кор». Упершыню ён сустракаецца ў «Наўгародскім летапісе», створаным у прамежку паміж 1039—1042 гадамі. У ім ёсць такое сведчанне: «...а Волховцы коле корь да лова е волмина...». «Кор» — у сэнсе карчэў, карчы. Ёсць і рускае слова «какоры». Дарэчы, у адным з твораў Міхайла Прышвіна можна прачытаць: «Это не медведи, а громадные кокоры, то есть корни поваленных ветром деревьев».

Нямала было какораў і там, дзе сяліліся першыя насельнікі будучай Какорыцы. Дрыгва распасціралася на дзясяткі верст наўкола. Толькі сям-там сустракаліся выспы. Іх і абжывалі першыя пасяленцы. Відаць, таму, што лепшай зямлі ў наваколлі не было. Хоць, бадай, і свядома шукалі прытулак сярод багны, каб адчуваць сябе ў бяспецы.

Шматвяковы лес спалывалі, густыя хмызнякі высякалі. Не адзін дзень працавалі, не адзін тыдзень, не адзін месяц. Кастры гарэлі ноччу і днём. Зваленыя дрэвы, якія агонь цалкам не знішчыў, а таксама тыя, што паваліла бура, акідвалі іх сваім «позіткам». Людзі і самі ў нечым былі падобныя на какораў. Таму і пачалі пасяленцы называць сябе какорыны. Ці нехта з тых, хто выпадакова трапіў сюды, даў ім такое імя. Яно прыжылося. Зрэдку яго можна пачуць і цяпер. Пра сябе какорынцы кажуць какорыны. Па-мясцоваму кокорыны.

Лятэй стала, калі ўжо жылі грамадой. Можна і талакой папрацаваць. У Какорыцы яе называюць шарварок. На сенакосе таксама адчуваўся локаць аднавяскоўца. Чаго-чаго, а сена на зіму насушвалі ўдосталь. Сярод багны былі і мясціны амаль не забалочаныя,

травы на іх ставала. Рыбы таксама на зіму колькі заўгодна сушылі. І ў Ясельдзе, і ў Спораўскім возеры яе шмат вялося.

Куды цяжэй было Зіновію і Протасу, ад якіх, як сведчыць мясцовая легенда, і Какорыца пайшла. Паводле яе, іх высалі ў гэтыя мясціны за нейкую правіннасць. Гэтай гісторыі, бадай, трэба верыць. У пераважнай большасці жыхароў Какорыцы і сёння прозвішчы Зіновічы і Пратасевічы.

Як спагон вякоў прынята ў беларусаў, усе жывуць у ладзе і згодзе. Аднак паасобку. Калі ўехаць у вёску з Бездзежа, па правы бок хаты Пратасевічаў, па левы — Зіновічаў. Але не суцэльна, а як бы астраўкамі, па тры-чатыры.

Фота Кастуся Дробава.

Цяпер іх раздзяляюць поле альбо луг. Раней прайсці было няпроста, у дажджлівае надвор'е пад нагамі хлюпала вада. У Какорыцы двое могілак. На адных хаваюць Зіновічаў, на другіх — Пратасевічаў. Адметнасць і ў іншым. Вёска складалася з некалькіх частак, размешчаных не так і блізка. Да цэнтры паўколам прытуліліся хутары. Як ў той казцы. Налева пойдзеш — у Папічычы і Героды трапіш, направа — у Кутасы, а прама пакрочыш — у Маліях апынешся. У некаторых з іх я пабываў. У якіх пэўна — не ведаю. Не да таго было, каб цікавіцца. А можа, Слава і казаў, ды праз столькі часу забыўся.

Вада, наўкола вада

Незабыўнае ўражанне засталася ў мяне і пасля наведвання Какорыцы ў красавіку 1970 года. Тады я ўжо служыў афіцэрам у войску, а будучы ў водпуску, паехаў у Драгічын. Слава здагадаўся, што мне хочацца наведацца і ў яго родную вёску. Праз дзень-другі і сабраліся туды.

Тая зіма была снежнай. Урэшце, як і папярэдняя. Не тое, што цяперашняя. А калі шмат снегу, то шмат і вады. На пачатак красавіка яна сышла толькі з узгоркаў. На палях у лагчынах было яшчэ вельмі гразка. Што ўжо казаць пра балоцістыя мясціны. Не толькі не прайсці, але і не праехаць. Адзінае выйсце было — лодкі. У Какорыцы гэта «багнюкі», па-мясцоваму «чайкі».

Кожны гаспадар рабіў сам. Для гэтага ў лясніцтве атрымліваў дазвол на высечку тоўстай і высокай сасны, з якой, распілаваўшы, можна атрымаць шырокія і доўгія дошкі. Ствол разразалі на пілараме

ў Бездзежы. Астатняе ўжо залежала ад майстэрства таго, хто хацеў мець такі зручны транспарт. З дошак і збівалі «чайку». Была яна, канешне, і ў Слававага бацькі.

З Бездзежа, хоць і з цяжкасцю, мы ў Какорыцу неяк дабраліся самі. Калі ж вярталіся назад, яго бацька падвозіў нас на лодцы да таго месца, дзе дарога сушэйшая. Нібы ўвачавідкі, паўстае перада мною карціна, якая назаўсёды засталася ў памяці. Спераду і ззаду, справа і злева — вада і толькі вада. Хіба што месцамі відаць кусты. Бацька Славы стаіць у поўны рост, адштурхоўваючыся вяслом — усё ж не так і глыбока. Лодка пагойдваецца, але даволі хутка рухаецца наперад. Мне, які дагэтуль так ніколі не плаваў, не па сабе. Моцна трымаюся за борт, баюся, што ад хваль, якія злёжку пагойдваюць яе, лодка перакуліцца. Сябра толькі ўсміхаецца. Яму да такіх паездкаў не прывыкаць. У маленстве ён вясною на лодцы дабіраўся і да сваякоў. Вада падступала да іх падвор'яў.

Калі пракладвалі дарогу да Бездзежа, працавалі ўсёй вёскай. Кожнай сям'і, а іх тады было пад 200, выдзелілі пэўную колькасць метраў. Каб праца ішла лацвей, успомнілі той самы шарварок, які некалі часта выручаў. Ніхто не ленаваўся,

а гэта каля 40 тамоў, падрыхтаванай Інстытутам мастацтва, этнаграфіі і фальклору імя Кандрата Крапівы, тады яшчэ Акадэміі навук БССР, можна знайсці і народныя творы з Какорыцкай прапіскай. Прынамсі, у tome «Паэзія земляробчага календара». Ён выйшаў у тагачасным выдавецтве «Навука і тэхніка» ў 1992 годзе, а запісы рабіліся значна раней.

Прыгавдаю яго невыпадкава. Ад Славы ведаў, што ў ім абавязкова павінна быць нешта какорыцкае. Расказаў, што ў яго бацькоў улетку 1969 года кватаравалі студэнткі аддзялення беларускай мовы і літаратуры філалагічнага факультэта БДУ. Яны праходзілі фальклорную практыку. Паведаў мне пра гэта праз шмат гадоў, бо ў пачатку жніўня 1969-га я быў прызваны ў армію.

Адгортваю патрэбную старонку і ачунаюся ў стыхію жыцця народнага. Канкрэтней — палескага, а менавіта какорыцкага. Вось песня, запісаная ў Какорыцы В. Захаравай і Л. Ясінскай ад М. Зіновіч 1932 года нараджэння. Застаецца толькі пашкадаваць, што яна не гучыць з вуснаў выканаўцаў. Магчыма, і на магнітафон запісвалася. Хоць наўрад... Магнітафоны тады былі рэдкасцю, і то ў асноўным не пераносныя, а масіўныя, з сабой у няблізкую дарогу не возьмеш. І ўсё ж песня «гучыць». Настолькі напеўная, што ўражанне такое, быццам мелодыя «вырываецца» з радкоў:

Да мостам, мостам да вярбованькім,
Шчодры вечар, добры вечар!*

Ішла тудэма слічна паненка,
Несла мёд-віно ў туравым розе.

За ёю, за ёю панскі сыночак:
— Пажджы, пажджы, слічна паненка,
Дай мне мёд-віна пакаштаваці,
Віна пакаштаваці і цябе паймаці.

— Не тваё дзела, панскі сыночак,
Віно каштаваці і мяне паймаці.

Ты ж не бачыў сошкі-баронкі,
Хай табе за гэта — варона жонка.

Да мостам, мостам да вярбованькім
Ішла тудэма слічна паненка,
Несла мёд-віно ў туравым розе.

За ёю, за ёю пахарскі сыночак:
— Пажджы, пажджы, слічна паненка,
Дай мне мёд-віна пакаштаваці,
Віна пакаштаваці, цябе паймаці.

— То ж тваё дзела, пахарскі сыночак,
Віно пакаштаваці і мяне паймаці.

Ты і з коніка да не ссядаеш,
Буйна жыта да выраічаеш.

Яшчэ адна песня — «візітоўка» Какорыцы. Таксама запісаная ад М. Зіновіч, але В. Захаравай і В. Чабатар:

Ой, Калядачкі, вярніцеся,
На нас, дзевак, азірніцеся.

Мы ж вас, Калядкі,
Дажыдаць будзем,
Мы ж вас, Калядкі,
Шанаваць будзем.

Каб вас, Калядачак,
Нядзель дзясятка:
А што ранейка —
То сняданнейка,
Што вячэрняка —
Паулянейка.

★ ★ ★

Няма ўжо той колішняй Какорыцы. З кожным годам менш і менш у ёй жыхароў. І ўсё болей і болей незасяяных, як па-мясцоваму кажуць, «нывак». Многія гаспадары іх у лепшым свеце, а хто і з'ехаў адсюль. Не ўсе вяртаюцца на сваю малую радзіму і тады, калі родныя і блізкія праводзяць іх у апошнюю дарогу. Не вярнуўся ў Какорыцу і мой найлепшы сябра Расціслаў Пратасевіч. 6 чэрвеня 2019 года я назаўсёды развітаўся з ім на брэсцкіх могілках.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Без песень свет цесны

Без песень не абыходзіліся і традыцыйныя народныя святы. Як і абрады, звязаныя з пэўнымі перыядамі ў сельскагаспадарчым цыкле. У прыватнасці, у серыі «Беларуская народная творчасць»,

* Прыпеў паўтараецца пасля кожнага радка.

Сэрца праўду ўсё жыццё для нас гаворыць...

Прадстаўляючы новую падборку перакладаў туркменскіх паэтаў, у асноўным маладых, якія толькі пачынаюць свой шлях у літаратуры, хацелася б нагадаць, што адным з першаадкрывальнікаў сонца туркменскага мастацкага слова — Вялікага Фрагі — быў беларус Аляксандр Ходзька. І ўвогуле ў Беларусі і Туркменістана нямала повязяў у галіне культуры, літаратуры праз цікавыя, адметныя постаці. Можна згадаць і Аляксандра Пацалуеўскага, які ў 1920—1940-я гады надзвычай шмат зрабіў дзеля развіцця туркменскага мовазнаўства.

Можа, таму ў апошнія дзесяцігоддзі так плённа складваюцца стасункі ў галіне мастацкага перакладу паміж Беларуссю і Туркменістанам? Адлегласці не перашкода. Творы туркменскіх паэтаў і прэзаікаў друкуюцца на старонках альманаха «Даляглады», у часопісах «Полымя», «Маладосць», «Вясёлка», газеце «Літаратура і мастацтва». Вось і зусім нядаўна ў новай хрэстаматыі

— *З туркменской пераклад Віктара Шніпа*

Мейліс ГАРАДЖАЕЎ

Восень і ты

*На галінах ішасця жоўтыя лісты,
Як забытыя табою абяцанні.
І слязамі хмараў, цёмных і густых,
Не патушыцца агонь майго кахання.*

*У прастор нябесны кожны з нас імкне,
Хоць лятаць ужо і ў сне даўно не можа.
Сэрца птушкаю трапечацца ўва мне.
Помню я гульню тваіх вачэй прыгожых.*

*Помню таямніцу, што жыла ў вачах
У цябе і звала быць з табой употай.
Золата асенняе ў тваіх руках
Для мяне было і ёсць узнагародай.*

*Кроплі-пацэркі халодныя з нябёс
Падалі, зліваліся праз міг у сцежку.
Маладзík за хмарамі паціху рос.
На тваю падобны маладзík усмешку.*

*Восеньскі халодны дробны дождж — не лёд,
Ён жадае, каб з табой я быў распусны,
Каб пчалюю спрытнай, што збірае мёд,
Цалаваў твае расквечаныя вусны.*

*З вулічнай лістотаю гуляць вятрам
Добра сёння ў нашым тлумным
мокрым свеце.
Для цябе з усмешкай сэрца я аддам,
Каб спакойна пажыло, а не як вецер.*

*Вострыя вяршыні гор, на іх туман
Вырас, і хаваюцца ў тумане горы,
Ды ніколі не схаваць ад нас падман,
Сэрца праўду ўсё жыццё для нас гаворыць.*

*На галінах дрэваў жоўтыя лісты,
Як забытыя табою абяцанні.
Сэрца вырываецца з грудзей, а ты,
Як і восень, у спакойным стане.*

Пытанні каханай

*Хіба ў тваё я сэрца не зайшоў?
Круціўся ля цябе, бы ў жылах кроў.
Любіў я кветкі, што ў душы ў цябе.
Ці думала, чаму жыву ў журбе?*

*Калі таемна на мяне глядзела,
Ці не пабыць са мною ты хацела?
Калі з сяброўкамі ты ў парк ішла,
Ты самаю прыгожаю была.*

*Як зніч, што ўночы шлях твой
асвятляў,
Я, быццам свечка, слёзна раставаў.
Калі б ты не была нібы прамень,
Ці не хадзіў бы за табой як цень?*

*Касу тваю трымаючы ў руках,
Як з адзіноты найкароткі шлях,
Гадаў: ці ёсць такая болей дзе?
Я адзінокі лебедзь на вадзе.*

*А можа, я цяпер хачу замнога,
Хлапчук, які не ведае нічога?
Хто не кахае, той і не каханы.
А можа, я народжаны зарана?*

*А можа, у мяне такі ўжо лёс,
Калі каханне — гэта мора слёз?
А можа, я тут лішні на зямлі?
Не ўсе каханымі былі...*

Зулейха ГУЛАВА

Мама

*«Ты сонейка наша», — казала бясконца.
Праз вочы ў душу ты глядзела мне
прама.
Ты сэрца маё сагравала, як сонца.
Я сонца люблю і цябе, мая мама.*

*Спявала заўсёды ты мне калыханку,
Нібыта малітву, прыйшоўшы да Храма.
І музыка ў словах была й на світанку.
Люблю калыханку й цябе, мая мама.*

*Адной жа табе і ў спякоту, і ў сцюжу
Я не набывала букетаў у крамах.
Я толькі табе несла свежыя ружы.
Я кветкі люблю і цябе, мая мама.*

*Калі ты са мною, днём зробіцца веснім
Зіма і любая рассыплецца драма.
Вясной будуць птушкі спяваць табе
песні.*

Вясну я люблю і цябе, мая мама.

Хай будзе мір!

*Хай ранак пачынаюць птушак спевы.
І пчолы хай збіраюць лета ў вулей.
Хай нашага жыцця не сохнуць дрэвы.
Хай будзе мір і ішасце ўсім матулям.*

*Спакой хай будзе, хай бы гаварылі
Душа і сэрца, каб усюды чулі,
Каб Сонца й Месяц на зямлю свяцілі.
Хай будзе мір і ішасце ўсім матулям.*

*Сябры хай знаюць радасныя слёзы.
Ніколі волю не давайце кулям.
Прыгожымі хай будуць нашы лёсы.
Хай будзе мір і ішасце ўсім матулям.*

*Дай паглядзець на журавоў асенніх.
Дарогі доўгія самоту туляць.
Услед ідуць не толькі нашы цені.
Хай будзе мір і ішасце ўсім матулям.*

*З туркменскай.
Пераклад Віктара Шніпа*

Какамырат РАДЖЭПАЎ

Надзея

*Надзея, што душу мне акрыляе,
Твой свет бліжэй, дзе апынуўся я.
І ў час такі спакой аберагаю,
Мне мудрасць прыадчынена твая.*

*Ёсць прытчы, што тлумачаць
нам каханне...*

*Ды марамі аб любай трызню зноў.
«Казан цяжкі, што доўга закіпае»,
Чамусьці прагне астудзіць любоў.*

*Пачуцці нішчаць маладое ішасце,
Жыццё самотай разбураюць мне.
Цябе шукаю, ды знайду наўрад ці,
Няма душы спакою, нат у сне.*

*Ты свету бездакорнасць, бо вянчалі
У кожным новым дні цябе надзеяй.
Не дай застыць у смутку і расстанні,
Красу вясны згарнуць зімы завейы.*

беларускай дзіцячай літаратуры ў раздзеле «Увесь свет» надрукаваны твор класіка туркменскай дзіцячай літаратуры Каюма Тангрыкуліева. А такія геніяльныя паэты, як Махтумкулі, Керым Курбанняпесаў, Курбан Эзізаў, здаецца, назаўсёды ўжо ў полі зроку беларускіх паэтаў-перакладчыкаў.

Творы маладых паэтаў для перакладу і публікацыі ў Беларусі газеце «Літаратура і мастацтва» даслаў вядомы туркменскі публіцыст, літаратар Мерэт Ягмыраў. Ён добра ведае гісторыю беларуска-туркменскіх літаратурных сувязей, спрыяе таму, каб на старонках газеты «Эдэбят ве сунгат», дзе ён працуе, як мага часцей згадваліся імёны беларускіх пісьменнікаў — як класікаў, так і сучаснікаў. І робіць усё магчымае, каб пасябравала наша літаратурная моладзь. Спадзяёмся, што ў гэтых памкненняў будзе добры працяг. Як у Беларусі, так і ў Туркменістане.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

Шагелдзі САЛЫХАЎ

Знаёмы голас

*Па радыё песня. Каханне і боль.
А потым Газель прачытала газал.
Пяшчоту душы улавіць мне дазволь.
Мелодыю — голас яе падказаў.*

*Знаёмы, прыемны, крыніцай цурчаў,
Вязэрні эфір ён запоўніў сабой.
Шаптаў, што кахае. І так пранікаў
Трывожны матыў у свет зменлівы мой.*

*Цяпер ты — пачуццяў маіх сум густы,
Любоўных пасланняў чужы салавей.
Настала расстанне. І дом мой пусты.
Былыя пачуцці ўспамінам сагрэй.*

*І голас твой зноў асалоду прынёс.
Ці ж можна пачуцці грахамі назваць...
Няхай ён чужы, ды ўпрыгожыў мой лёс,
Мяне, як раней, навучыў ён кахаць.*

*Па радыё голас знаёма гучыць,
Між паўзаў, працятых заўважным
ледзь шумам.
Не можа ніяк ён мяне разлучыць
З табой, калі вершы дапоўнены сумам.*

Абяцала, што прыйдзеш

*Чакаю штодзень — абяцала прыйсці.
Смяецца бязлітасны час.
І ружаў жывых на шляху не знайсці
У млявай самоце за нас.*

*Прыйсці абяцала, ды, мабыць, у рай
Птушка надзеі ляціць.
Парады сяброў: лепш пакінь, не чакай
І думкі аб ёй адвядзі.*

*Нібыта агнём заірדзела вясна
Самотная, быццам мой верш,
Сівой адзіноты мне будзе спаўна,
Чакаю, а ты не ідзеш.*

*І змены ў прыродзе заўважныя ўжо,
Бо ішасцем ты стала чужым.
Чаканнем цяжкім засталася ізноў
Ты толькі ў ранімай душы.*

*Дык што мне сказаць, як юнацтва няма?
Гадочкаў ляціць чарада.
Пакінула след невылечны зіма.
А час — як скрозь пальцы вада.*

*Так хочацца зноўку цябе цалаваць
І косы пагладзіць, абняць.
Ці лепш у расстанні сляпым гараваць,
Чакаць і нішто не мяняць...*

*Расстання змяя затаілася так,
Нібыта ў зыбучых пясках,
Паэтам я стаў і пачуццяў мастак,
Ды ў сэрцы нямая туга.*

*Чакаю заўжды ў прадчуванні бяды,
Бо разарваная ніць,
Што звязвала нас, і ўжо зніклі сляды,
Мінулага мне не змяніць.*

Керымбердзі ХАКБЕРДЗІЕЎ

Ноч

*Белай поўні коўдра лагодная...
Сон ідзе па замкнёным коле,*

*Горы спяць і рака срэбнаводная.
Дрэвы шэпчуцца з наваколлем.*

*Вецер ходзіць па вуліцах спрытна,
Нібы нечыя вокны шукае.
Яму здзейсніць наровіць прыпынак.
Ён — стыхія, ён зоры вітае.*

*Яны пільна ўзіраюцца ў горад,
Агарнуў наваколле іх позірк,
Нібы сябар addаны і добры,
Залівае святлом сонны морак.*

*Быццам ён у халаце бязмежным
Па прасторы перамяшчаецца.
Сваёй велічы, чынам належным,
Ён праменне дарыць не стамляецца.*

*Промні зорак, вы ў вечнасць ляціце.
А над вечнасцю — ноч прахалодная.
І зямля ў залатым аксаміце
Спіць пад поўняй. Зямля мая родная.*

Чэмен АНАБЕРДЫЕВА

Якімі маладымі мы былі

*Нібы хлопчык, ты бегаў за мной,
Прызнаваўся ў каханні сваім,
Маладосць — гэта іныы узрост,
Ды назад мяне лепей не кліч.*

*Берагу я няшчотна лісты,
Што пачуцці трывожаць мае.
Ды баюся прызнацца, на жаль:
За жыццё больш кахаю цябе.*

*Мне самоту ніколі не збыць,
Перажыць, замяніць чым яе?
Маладыя былі, не змагла
Адкрыць сэрца. Навошта ж цяпер?*

*Зразумела — не лёс разам быць,
А хлусіць, падмануць не змагла.
Немагчымай была барацьба
За каханне. А ў сэрцы імгла.*

*Беглі месяцы, беглі гады...
І пачуцці нібыта сышлі.
Ды аднойчы сустрэча з табой
Нагадала, што не збераглі...*

*Вочы мне прашапталі твае:
— Без цябе мне ішаслівым не быць!
Толькі страчаны час не вярнуць
І цябе немагчыма забыць.*

Сэрца

*Суніміся, трывожнае сэрца маё,
Не рвіся з грудзей скакуном.
І думкі мае пакідаюць жыллё,
На волю бягуць напралом.*

*Душа так і рвецца у шлях, у прастор,
Дзе яркіх цюльпанаў зара.
І мне там насвішча вятроў дзіўны хор:
— Пражыта жыццё не дарма.*

*Прарочае месца здабудуць агні
Летуценняў на лёсу мяжы.
Натхняюць яны мяне ў гэтыя дні
І шэпчуць: — Любоў зберажы!*

*З туркменскай.
Пераклад Рагнеда МАЛАХОЎСКАГА*

Тактыльны жывапіс

Інклюзіўны арт-праект Васіля Зянько «Паэзія кропак...» для невідущых і людзей са слабым зрокам прадстаўлены ў арт-гасцёўні «Высокае м'ёста». 3 2018 года мастак працуе над унікальным аўтарскім кірункам. Творы, выкананыя ў аб'ёмна-контурнай тэхніцы, даступныя для тактыльнага ўспрымання і чытання.

Васіль Зянько — актыўны ўдзельнік шматлікіх рэспубліканскіх і міжнародных праектаў. Персанальныя выстаўкі мастака праходзілі ў Рэспубліцы

Беларусь і за яе межамі — у Пекіне, Парыжы, Вене, Маскве і Варшаве.

Жывапісныя творы Васіля Зянько знаходзяцца ў калекцыях Нацыянальнага мастацкага музея, Нацыянальнага цэнтра сучасных мастацтваў, Літаратурнага музея Максіма Багдановіча, Музея гісторыі горада Мінска, Віцебскага мастацкага музея, Светлагорскай карціннай галерэі «Традыцыя» імя Г. Працішнікава, Лідскага гісторыка-мастацкага музея, Музея рускага мастацтва (г. Джэрсі-Сіці, ЗША), Нацыянальнага музея Кітая (г. Пекін), а таксама ў прыватных калекцыях па ўсім свеце.

Працаваць над унікальнай аўтарскай тэхнікай жывапісу для невідущых і людзей са слабым зрокам мастак пачаў у 2018 годзе. Канцэпцыя праекта будзе вакол ідэі ўзаемадзеяння жывапісу і твораў сусветнай культурнай спадчыны — літаратурнай, архітэктурнай, кіно. Гледачы змаглі пазнаёміцца і з першым арт-праектам у дадзеным кірунку «І адчуваючы, бачыць...», створаным па матывах твораў беларускіх пісьменнікаў. Працягам ўзаемадзеяння паэзіі і жывапісу стала выстаўка «Паэзія кропак» (2020), прысвечаная творчасці класіка беларускай літаратуры Максіма Багдановіча.

У экспазіцыі прадстаўлены работы з гэтых двух праектаў. Упершыню гледачы пазнаёмяцца з цыклам «Спадчына муроў...кропкі...», які прысвечаны адраджэнню праз жывапіс страчаных помнікаў архітэктурнай спадчыны Беларусі. Асновай для кожнай з 10 арыгінальных тактыльных карцін сталі выявы і апісанні твораў манументальнага дойлідства, якія

«Seu matylek...», 2018 г.

ўзводзіліся ў перыяд з 1623 да 1890 года і не захаваліся да нашых дзён. Так, увазе гледача касцёл Найсвяцейшай Панны Марыі ў Гродне, Свята-Петра-Паўлаўская царква і манастыр базылян у Глыбокім, Свята-Казанская царква ў Мінску, касцёл Святога Стэфана (з 1820 года — Свята-Мікалаеўска сабор), касцёл Святога Станіслава ў Пінску, касцёл Святога Казіміра ў Стоўбцах, царква Святых Пятра і Паўла ў Віцебску, касцёл Святога Вінцэнта і манастыр місіянераў у Смілавічах, касцёл Святога Юзафа ў Віцебску.

У дадатак да работ створаны аўдыягіды з апісаннем карцін праз QR-коды. На кожнай рабоце ў левым верхнім куце размешчаны тэкст шрыфтам Брайля з асноўнай інфармацыяй пра будынак.

Часта мастак у рабоце выкарыстоўвае розныя адценні аднаго-двух колераў, ствараючы фактурную кампазіцыю і глыбіню прасторы. Халодныя адценні

сіняга, шэрага і белага ў адлюстраванні касцёла Святога Стэфана, царквы Святых Пятра і Паўла, касцёла Святога Вінцэнта і манастыра місіянераў ствараюць спакойную, прыглушаную атмасферу. Пясчана-карычневая матывы касцёла Найсвяцейшай Панны Марыі, Свята-Петра-Паўлаўскай царквы, касцёлаў Святога Станіслава і Святога Юзафа падкрэсліваюць веліч архітэктурных помнікаў даўніны.

Васіль Зянько працуе ў манахромнай тэхніцы, робячы акцэнт не на колеры, а на фактуры. Мастак таленавіта выкарыстоўвае святло і цемру, падкрэсліваючы глыбіню і аб'ём канструкцыі. Аўтар іграе на кантрастах, тэкстурнасць надае карцінам дынамікі.

Рэльефна-контурная паверхня плаўных ліній дае магчымасць адчуць работу праз дотык. Кропкі, контуры, перапляценне ліній ствараюць непаўторны свет, дзе знойдзецца месца кожнаму. Не важна, ёсць у чалавека праблемы са зрокам ці не, работы Васіля Зянько адкрываюць новыя межы пазнання, раскрываюць незвычайныя пачуцці, даюць штуршок для разважанняў.

Жывапіс майстра — яшчэ адзін крок да стварэння безбар'ернага асяроддзя ў Беларусі. На выстаўцы «Паэзія кропак...» людзі з асаблівасцямі могуць ўзаемадзейнічаць з музейнай прасторай, паглыбіцца ў рознакаляровы і шматгранны свет нашай культурнай спадчыны, адчуць сябе часткай велічнага мастацтва...

Выстаўка працуе да 2 сакавіка.

Лізавета КРУПІЯНЬКОВА

«Царква Святых Пятра і Паўла ў Віцебску», 2024 г.

зваротная сувязь

Імкненне да ідэалу

Канал «Культура» Беларускага радыё запрашае слухачаў літаратурна-мастацкія і пазнавальныя праекты.

Доктар філалагічных навук, прафесар Іван Саверчанка ў гутарцы з вядучым праграмы «Нам засталася спадчына» (сумесна з Інстытутам літаратуры НАН Беларусі) Навумам Гальпяровічам дзельцца ўражаннямі пра славутыя беларускіх дзеячаў эпохі Адраджэння.

У праграме «Прачулым радком» у суботу і нядзелю — вершы Алеся Пісьмянкова.

Праграма «Літаратурная анталогія» па буднях прапанае старонкі рамана Маргарэт Мітчэл «Знесеныя ветрам» у выкананні Лікі Пташук. У «Радыёбібліятэцы» — твор

Івана Шамякіна «Шлюбная ноч». Выканаўца — артыстка Маргарыта Захарыя. У перадачы «Літаратурныя гісторыі» гучаць аповяды беларускіх і замежных аўтараў.

Юныя прыхільнікі мастацкага вяшчання з панядзелка да пятніцы ў межах праекта «Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівыя» могуць паслухаць гісторыі з кнігі Кацярыны Хадасевіч-Лісавой «Вухуцік і дзіва». Штоўечар у 21.00 «Вячэрняя казка» для маленькіх.

Публіцыстычны суботні праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі, навінкамі беларускіх выдавецтваў і зместам свежага нумара штотыднёвіка «ЛіМ».

У праграме магчымы змены.

на развітанне

Рупная працаўніца

На 86-м годзе пайшла з жыцця вядомы публіцыст, перакладчык, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі, член Прэзідыума Саюза пісьменнікаў Беларусі Ніна Чайка.

Ніна Цімафееўна больш як 40 гадоў адпрацавала ў Белтэлеграфдыкампаніі. Узначальвала галоўную рэдакцыю праграм для моладзі, а потым — галоўную рэдакцыю навукова-папулярных і вучэбных праграм на Беларускай тэлебачанні. Затым стала галоўнай рэдактаркай літаратурна-драматычных праграм Беларускага радыё, тройчы на тыдзень вяла ў прамым эфіры гадзінную праграму «Размова па сутнасці». У 2002—2008 гг. была галоўнай рэдактарка часопіса «Нёман». Пераклала на рускую мову творы Алеся Савіцкага, Міколы Чарняўскага і іншых беларускіх пісьменнікаў.

Ніна Чайка адзначана Падзякай Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, граматамі Саюза пісьменнікаў Беларусі, іншых арганізацый.

Саюз пісьменнікаў Беларусі і Мінскае гарадское аддзяленне СПБ смуткуюць з прычыны смерці публіцыста, перакладчыка Ніны Цімафееўны ЧАЙКІ і выказваюць спачуванні яе родным і блізкім.

Саюз пісьменнікаў Беларусі і Віцебскае абласное аддзяленне СПБ смуткуюць з прычыны смерці ганаровага члена Саюза пісьменнікаў Беларусі, ганаровага грамадзяніна Лёзненскага раёна Генадзя Барысавіча ПАЦЫЕНКІ і выказваюць спачуванні яго родным і блізкім.

Мінскае гарадское аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі запрашае:

17 лютага — у СШ № 19 (вул. Залатая Горка, 18/2) на творчую сустрэчу з Уладзімірам Мазго. Пачатак у 10.30.

17 лютага — у СШ № 19 (вул. Залатая Горка, 18/2) на прэзентацыю кнігі «Любіна сукенка» Валянціны Драбшэўскай. Пачатак у 14.40.

18 лютага — ў публічную бібліятэку № 5 (вул. Казлова, 2) на пасяджэнне Клуба творчых жанчын «Спадчына». Пачатак у 16.30.

18 лютага — у Расійскі цэнтр навукі і культуры (вул. Ракаўская, 19А) на прэзентацыю кнігі «Полонез» Міхася Пазнякова. Пачатак у 15.00.

18 лютага — у бібліятэку № 21 (вул. Слабадская, 63) на прэзентацыю кнігі «Пад дахам казачнай зімы» Людмілы Воранавай. Пачатак у 15.45.

19 лютага — у публічную бібліятэку № 22 (вул. Я. Чачота, 23) на творчую сустрэчу з Міхасём Пазняковым. Пачатак у 11.00.

19 лютага — у дзіцячы сад вёскі Копішча (вул. Лапаціна, 20) на свята роднай мовы. Пачатак у 10.00.

19 лютага — у Мінскі гарадскі тэатр паэзіі пры Цэнтральнай бібліятэцы імя Янкі Купалы (вул. В. Харужай, 16) на творчы вечар Аліны Легастаевай. Пачатак у 17.30.

20 лютага — у Літаратурны музей Янкі Купалы (вул. Я. Купалы, 4) на творчую сустрэчу Уладзіміра Мазго з юнымі чытачамі. Пачатак у 11.00.

20 лютага — у літаратурны клуб «Роднае слова» пры гімназіі № 14 (вул. Васняцова, 10) на прэзентацыю кнігі «Быль пра школьніка Сёму» Алены Басікірской. Пачатак у 12.30.

20 лютага — у Індустрыяльна-педагагічны каледж (вул. Матусевіча, 24) на «Свята роднай мовы» з удзелам Вольгі Сакаловай і Іны Фраловай. Пачатак у 14.30.

21 лютага — у Цэнтральную бібліятэку імя Янкі Купалы (вул. В. Харужай, 16) на «Свята роднай мовы» і падвядзенне вынікаў Рэспубліканскага паэтычнага конкурсу імя Міколы Маляўкі. Пачатак у 14.00.

21 лютага — на творчую сустрэчу з Міхасём Пазняковым, прысвечаную Тыдню роднай мовы, у дзіцячую бібліятэку № 10 (пр. Незалежнасці, 123). Пачатак у 11.30.

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная
калегія:

Алесь Бадак
Дзяніс Барсук
Вольга Дадзімава
Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захаравы, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
адказны сакратар — 377-99-73
аддзелы крытыкі і бібліяграфіі;
прозы і паэзіі; мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень
у пятніцу.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выдадзенае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Вольга Аляксандраўна АНУФРЫЕВА
Нумар падпісаны ў друку
13.02.2025 у 11.00
Ум. друку арк. 3,72
Наклад — 738

Друк Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»»
ЛП № 3820000007667 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэкс 220013
Заказ — 285

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі ў электронным
выглядзе (праграма Microsoft Word),
не вяртаюцца і не рэзюмуюцца.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць
з меркаваннямі аўтараў публікацый.
Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія
прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці
з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.

ISSN 0024-4686

